

Vad kostar avstegen?

En studie i hur avsteg från AB 04 påverkar bygg-
och anläggningsbranschen

Anders Kivijärvi
Stockholm 2016-06-08

Förord

Avsteg från byggsektorns allmänna bestämmelser har sedan länge ansetts utgöra ett problem inom byggsektorn. Men utgör avstegen en reell kostnad? Entreprenadutskottet inom Stockholms Byggmästareförening, som driver branschfrågorna inom Sveriges Byggindustrier Region Öst (BI Öst), har tagit initiativ till en rapport som tar sikte på eventuella kostnader i anledning av avsteg från standardavtalen (AB 04 och ABT 06). Rapporten har fått rubriceringen ”Vad kostar avstegen? – En studie i hur avsteg från standardavtalen (AB 04) påverkar bygg- och anläggningsbranschen (SBUF id:13153)”.

BI Öst har ansökt och beviljats ekonomiska medel från Svenska Byggbranschens Utvecklingsfond (SBUF) för samfinansiering av denna rapport som har genomförts av Anders Kivijärvi, ÅF Infrastructure AB.

Projektet har under genomförandet (augusti 2015 – maj 2016) haft en särskilt tillsatt referensgrupp bestående av representanter för Stockholms Byggmästareförenings två branschutskott - entreprenadutskottet samt egenföretagarutskottet. Härutöver har Kjell Lindgren som representant för installationsbranschen ingått i referensgruppen.

Avsikten med denna rapport har varit att få fram ytterligare underlag för vidare samtal mellan byggsektorns aktörer om lämpliga åtgärder med hänsyn till avstegsproblematiken. Rapporten har också blivit en uppföljning av den enkät om tillämpningen av AB 04 och ABT 06 som presenterades i februari 2015 och under konferensen på temat AB 04 – 10 år. Rapporten ska förhoppningsvis även kunna användas som underlag till Byggandets Kontraktskommitté (BKK) inför den förestående revideringen av AB 04 och ABT 06.

Ett stort tack riktas till alla personer som har ställt upp som intervjupersoner, ingått i referensgrupp eller på annat sätt bidragit till att denna rapport har kunnat förverkligas.

Anders Kivijärvi
Författare
ÅF Infrastructure AB

Claes Sahlin, Niklas Kåvius
Projektledare
Stockholms Byggmästareförening

Sammanfattning

Avsteg från AB/ABT initieras av beställaren och förekommer normalt i de flesta upphandlingar. Inledningsvis konstateras att det finns avsteg som entreprenören anser vara positiva, såsom övertagandet av samordningen av sidoentreprenörer med mera. Byggherrens avsikt med avsteg är att anpassa avtalen till projektet, minska riskerna, få tydligare avtal och färre tvister.

Avsteg innebär en riskförskjutning så att entreprenören tar en större risk vilket också är byggherrens avsikt. Entreprenörerna uttrycker att avtalen blir mindre tydliga samt att avsteg leder till fler tvister/ oenigheter. Byggherrens avsikt har således på dessa punkter inte infriats. I anbudsskedet har entreprenören oftast stora svårigheter, ibland till och med ingen möjlighet, att kalkylera med de förutsättningar som avsteg innebär. Det blir i huvudsak en spekulation i huruvida ett avsteg genererar en ökad kostnad samt storleken på denna kostnad.

Av de intervjuade entreprenörföretagens representanter har det framkommit att de mindre företagen regelmässigt avstår från att lämna anbud i de fall vissa speciella avsteg föreskrivs. Den ökade risk som avsteg innebär bedöms alltför svår/kostsam att hantera då det krävs utvidgade konsekvensanalyser, ibland med externa jurister och konsulter, samtidigt som det är svårt att kostnadsberäkna avsteg. De större företagen, med egna entreprenadjurister, gör en bedömning från fall till fall huruvida avsteg är hanterbara. Är de inte hanterbara så avstår man från att lämna anbud. Är de hanterbara gör man en riskbedömning och försöker kompensera sig för risken genom ett riskpåslag. Avsteg leder således till att konkurrensen minskar då färre anbudsgivare lämnar anbud. Avsteg innebär att kostnaderna, såväl entreprenadkostnaden¹ som transaktionskostnaden,² ökar.

Det för entreprenörens mest svårhanterliga avsteg är AB/ABT kap 1 §§ 6 och 7, dvs. övertagande av ansvaret för beställarens handlingar och förutsättningar. Dessa avsteg tillsammans med övertagandet av tredjemansansvaret bedömer entreprenörerna så pass riskfyllt att de avstår eller kan tänka sig att avstå från att lämna anbud.

Av tidigare studier utförda av bland annat Chalmers med SBUF-stöd kan man dra slutsatsen att kostnader för fel i handlingar som beställaren upprättar uppgår till ca 3 % av produktionskostnaden. Ett övertagande av dessa handlingar innebär således att entreprenörens produktionskostnad ökar med 2,9 %, vilket kan motsvara mer än halva vinsten för entreprenören. Vidare framgår av Chalmersstudierna att transaktionskostnaden, summerad i de olika entreprenörs- och leverantörsleden, kan vara så mycket som 3-7 % av byggkostnaden. Intervjuerna har givit vid handen att avsteg från AB/ABT komplicerar såväl anbudsarbetet med tillhörande förhandlingar som att slutregleringar av entreprenaden tenderar att kräva mer resurser.

¹ För förtydliganden av begreppet "entreprenadkostnaden" se under terminologi på sid.5.

² För förtydliganden av begreppet "transaktionskostnaden" se under terminologi på sid.5.

Slutsats

- Byggherresvaren visar att var tredje byggherre tycker att det är Bra/Mycket bra med avsteg från AB. Lika många har svarat att det är Dåligt/Mycket dåligt med avsteg från AB.
- För entreprenörerna innebär avsteg större risk samt att entreprenadavtalet blir
 - mindre tydligt samt
 - leder till fler tvister/oenigheter
- Avsteg innebär generellt en högre kostnad och därmed högre anbudssumma
- Avsteg innebär att entreprenören i sitt anbud behöver kompensera sig för den ökade risken.
- Ur konkurrenssynpunkt innebär avsteg att beställaren får färre anbud
- Avsteg från AB/ABT tenderar att öka anbudsgivarens CRV-påslag dels därför att:
 - Riskpåslaget ökas
 - Kostnaden för centraladministration ökar genom att såväl transaktionskostnaden som kostnaden för slutreglering ökar
- Enbart avsteg från AB kapitel 1 § § 6 och 7, innebärande att entreprenören övertar ansvaret för handlingar och förutsättningar, kan motsvara mer än halva vinsten för entreprenören.

Terminologi

*Produktionskostnaden*³ är den totala kostnaden för ett byggprojekt efter att alla led i byggprocessen är inräknade; markförvärv, projektering, kommunala avgifter, kontroll, besiktning, garantier, försäkringar, kreditivränta, entreprenadarbeten och mervärdesskatt.

*Byggkostnaden*⁴ (entreprenadkostnaden) avser mark- och schaktningsarbeten, uppförande av byggnaden samt grov- och finplanering av marken. I byggkostnaden ryms också anslutningskostnader för el, fjärrvärme och kabel-TV.

*Byggherrekostnaden*⁵ avser huvudsakligen projektering, kreditiv, försäkringar och byggherrens egen administration

Transaktionskostnader är kostnader för anbudsarbetet samt att granska, förhandla och upprätta AF-delar och kontrakt

Vinstmarginal definieras som resultat före skatt dividerad med nettoomsättningen. Normalt när entreprenören kalkylerar på en entreprenad så beräknas arbetsplatsens självkostnad. Till denna adderas sedan CRV med ett % -påslag. För att redovisa vinsten före skatt i en entreprenad skall därför kostnaderna för centraladministrationen adderas till arbetsplatsens verkliga kostnad. I denna, arbetsplatsens verkliga självkostnad, inkluderas även de kostnader för risker som ”fallit ut”.

CRV står för **C**entraladministration, **R**isk och **V**inst. Centraladministration är de kostnader som entreprenören har för sitt huvudkontor/regionkontor, försäkringar, marknadsföring, utbildning, försäljning mm.

³ Slöseri i byggprojekt, s.16.

⁴ Slöseri i byggprojekt, s.16.

⁵ Slöseri i byggprojekt, s.16.

Innehåll

1. Introduktion	8
1.1 Syfte	8
1.2 Avgränsning	8
1.3 Metod och material.....	8
1.4 Disposition	9
2. Enkät om ”allmänna bestämmelser”	9
2.1 Genomförande	9
2.2 Enkätsvar	10
2.2.1 Förekomst av avsteg	10
2.2.2 Omdöme om avsteg	10
2.2.3 Anledning till avsteg	10
2.2.4 Effekt på avtalet.....	12
2.2.5 Avstegs påverkan på riskfördelningen	12
2.2.6 Avstår från att lämna anbud	13
2.2.7 Effekt på kalkylarbete	13
2.2.8 Prispåverkan	14
2.2.9 Transaktionskostnad.....	15
2.2.10 Tvister.....	15
2.2.11 Förekomst.....	16
2.2.12 Motiverade avsteg	16
2.3 Sammanfattning enkäten	17
3. Intervjuer entreprenörssidan.....	18
3.1 Allmänt.....	18
3.2 Respondenter	18
3.3 Anbudsarbetet.....	19
3.4 Varför avsteg	19
3.5 Konsekvens till följd av avsteg	19
3.6 LOU och avsteg.....	20
3.7 Upphandlaren	20
3.8 Avsteg som innebär ändrad riskfördelning.....	20
3.9 Alternativa upphandlingsmodeller	21
4. Litteraturstudier	21
4.1 Felkostnader	22
4.2 Transaktionskostnader.....	24
5. Entreprenörernas vinstmarginal	25

6. Kostnadskonsekvens av vissa avsteg.....	25
6.1 Kostnader för fel i handlingar	25
6.2 Transaktionskostnader.....	26
7. Slutsats och förslag på fortsatt studie	26
Källförteckning.....	27
Bilaga	

1. Introduktion

AB 04 har varit i bruk under drygt 10 år och med anledning av 10-årsjubileumet genomfördes en konferens med temat AB 04 – 10 år. Konferensen genomfördes i början av februari 2015 och var ett gemensamt arbete tillsammans med flera aktörer (EIO, STD, VVS-företagen, Sveriges Byggindustrier, Byggherrarna, Stockholms Hamnar och Stockholms Byggmästareförening) och där Svensk Byggtjänst stod som värd. I samband med konferensen genomfördes på arrangörernas initiativ en enkät för att utröna hur olika branschaktörer såg på tillämpningen av AB, särskilt med bärning på de avsteg som förekommer. Den här studien har nu gjorts på uppdrag av Stockholms Byggmästareförening i syfte att analysera enkätsvaren, följa upp med djupintervjuer samt utifrån tidigare erfarenheter dra sammanfattande slutsatser.

1.1 Syfte

Fokus i denna rapport har varit att fånga upp entreprenörens syn på avsteg samt bedöma storleken på de kostnader som vissa avsteg medför. Syftet är att ta reda på hur entreprenörer påverkas av de mest vanliga avsteg från branschens gemensamt framtagna avtal samt att bedöma kostnadskonsekvensen av vissa avsteg.

1.2 Avgränsning

Som en röd tråd genom rapporten och för att syftet ska kunna uppnås bör följande avgränsningar uppmärksammas av läsaren. I denna rapport har husbyggnadsentreprenader studerats. Fokus har varit att:

- Analysera utifrån affärsrelationen i högsta ledet d.v.s. beställare (byggherre) – entreprenör.
- Inhämta synpunkter från entreprenörsledet och utifrån detta studera anbudsskedet/upphandling - produktion/genomförande – avslut.

1.3 Metod och material

Metoden för att få underlag till denna rapport har i huvudsak skett i tre steg:

- Analysera förekomsten av och uppfattningen om avsteg från AB med underlag från enkät
- Djupintervjuer med representanter för ett antal entreprenörer
- Litteraturinventering avseende ”felkostnader” i entreprenader kopplade till avsteg

I första steget analyserades förekomsten av och uppfattningen om avsteg från AB med enkätsvaren som underlag. Resultatet av enkäten stämde av i ett antal intervjuer med representanter för ett antal större och mindre företag inom entreprenörsledet. Vidare genomfördes en litteraturinventering där bland annat förekomsten av ”felkostnader” i entreprenader undersöktes och hur dessa kan härledas till olika parter i en entreprenad. Fokus har således varit att fånga upp entreprenörens syn på avsteg samt bedöma storleken på de kostnader som vissa avsteg medför.

Under arbetets gång har det varit svårt att erhålla sådan information som möjliggör en direkt beräkning av hur mycket avstegen kostar. Som grundmaterial för att beräkna kostnader som konsekvens av avsteg har använts olika utredningar, bl. a från Chalmers/SBUF om felkostnader i projekt samt vilka kostnadskonsekvenser som vissa specifika avsteg kan medföra.

Representanter från Stockholms Byggmästareförening plus en representant för installationsbranschen har bildat en särskild tillsatt referensgrupp med följande personer:

Claes Sahlin, chefsjurist på Stockholms Byggmästareförening

Niklas Kåvius, entreprenadjurist på Stockholms Byggmästareförening

Claes Rising, företagsrepresentant för entreprenadutskottet inom Stockholms Byggmästareförening

Lars Benton, företagsrepresentant och adjungerad för egenföretagarutskottet inom Stockholms Byggmästareförening

Kjell Lindgren, representant för installationsbranschen

1.4 Disposition

Inledningsvis har enkätsvaren vidare bearbetats för att identifiera de vanligaste avstegen från AB samt bakomliggande motiven till dessa avsteg. Resultatet redovisas under avsnitt 2. Därefter har intervjuer gjorts med representanter för entreprenörer vilka redovisas under avsnitt 3. Utredningar, bl. a från Chalmers/SBUF, om felkostnader i projekt samt entreprenörens vinstmarginal redovisas under avsnitt 4 och 5. I avsnitt 6 redovisas en bedömning av vilka kostnadskonsekvenser som vissa avsteg från AB medför för entreprenören. I avsnitt 7 redovisas en slutsats och ett förslag på fortsatt studie.

2. Enkät om ”allmänna bestämmelser”

2.1 Genomförande

I januari 2015 genomfördes en enkät avseende tillämpningen av AB. Enkäten bestod av 12 frågor utöver frågan om vilken användarkategori man representerar samt även en fråga med möjlighet till eget förslag på när avsteg är motiverade. Totalt besvarades enkäten av 386 respondenter, dessa fördelas enligt följande:

• Byggherrar	54 (14,0 %)
• Generalentreprenör/huvudentreprenör	156 (40,4 %)
• Underentreprenör	156 (40,4 %)
• Konsult	13 (3,4 %)
• Annan	7 (1,8 %)

376, d.v.s. drygt 97 %, svarade att de tillämpade AB.

2.2 Enkät svar

2.2.1 Förekomst av avsteg

På frågan om ”Hur vanligt det är med avsteg från AB i kontraktshandlingarna?” var svarsfrekvensen 94 %. 65 % svarade att det sker ofta eller alltid fördelat enligt följande:

- Byggherrar 60 %
- Generalentreprenör 78 %
- Underentreprenör 55 %.

Endast 10 % svarade att de sker sällan eller aldrig.

2.2.2 Omdöme om avsteg

På frågan ”Vad tycker du om avsteg?” var svarsfrekvensen 94 %. 68 % svarade att de tycker det är Dåligt/Mycket dåligt fördelat enligt följande:

- Byggherrar 33 %
- Generalentreprenör 82 %
- Underentreprenör 65 %

12 % av de svarande tyckte att det var Bra/Mycket bra fördelat enligt följande:

- Byggherrar 33 %
- Generalentreprenör 4 %
- Underentreprenör 9 %

2.2.3 Anledning till avsteg

På frågan ”Varför gör du avsteg/tror du att man gör avsteg?” fick de svarande välja 4 av 13 olika svarsalternativ. Svarsfrekvensen var 91 %.

- För att reducera riskerna för beställaren fanns med hos 73 % av de svarande.
- För att anpassa avtalet efter det enskilda projektet fanns med hos 50 % av de svarande
- För att få tydligare avtal fanns med hos 29 % av de svarande
- För att få fler anbud fanns med hos 28 % av de svarande
- För att det står i våra kontrakt/AF-mallar fanns med hos 27 % av de svarande
- För att få billigare anbud fanns med hos 23 % av de svarande

Resterande 7 svarsalternativ varierade från 7 – 20 % (bilaga 1).

När enkätsvaren delades upp på olika svarandekategorier, fördelades svaren från byggherrar enligt följande:

- För att anpassa avtalen efter det enskilda projektet fanns med hos 67 % av de svarande
- För att reducera risker för kravställaren fanns med hos 61 % av de svarande
- För att få tydligare anbud fanns med hos 56 % av de svarande
- För att få färre tvister fanns med hos 33 % av de svarande
- För att det står i våra kontrakt/AF-mallar fanns med hos 28 % av de svarande

- För att inköps-/upphandlingsenheten rådde oss till det fanns med hos 19 % av de svarande

Resterande 7 svarsalternativ varierade mellan 4 - 12 %

I kategori *General-/huvudentreprenör* fördelade sig svaren enligt följande:

- För att reducera risken för kravställaren finns med hos 79 % av de svarande
- För att anpassa avtalet efter det enskilda projektet finns med hos 44 % av de svarande
- För att det står i våra kontrakt-/AF-mallar finns med hos 29 % av de svarande
- För att upphandlingskonsult rådde oss till det finns med hos 24 % av de svarande
- För att teknisk konsult rådde oss till det finns med hos 22 % av de svarande
- För att få tydligare avtal finns med hos 22 % av de svarande
- För att få färre tvister finns med hos 21 % av de svarande
- För att inköps/upphandlingsenheten rådde oss till det finns med hos 21 % av de svarande
- För att få billigare anbud fanns med hos 20 % av de svarande

Resterande 4 svarsalternativ varierade mellan 4 – 15 % (bilaga 1)

I kategorin *Underentreprenör* fördelar sig svaren enligt följande:

- För att reducera risken för kravställaren finns med hos 60 % av de svarande
- För att anpassa avtalet efter det enskilda projektet finns med hos 42 % av de svarande
- För att få färre tvister finns med hos 28 % av de svarande
- För att få billigare anbud fanns med hos 26 % av de svarande
- För att få tydligare avtal finns med hos 22 % av de svarande
- För att det står i våra kontrakt-/AF-mallar finns med hos 21 % av de svarande
- För att beställaren uppmanade oss till det finns med hos 18 % av de svarande
- För att inköps/upphandlingsenheten rådde oss till det finns med hos 17 % av de svarande

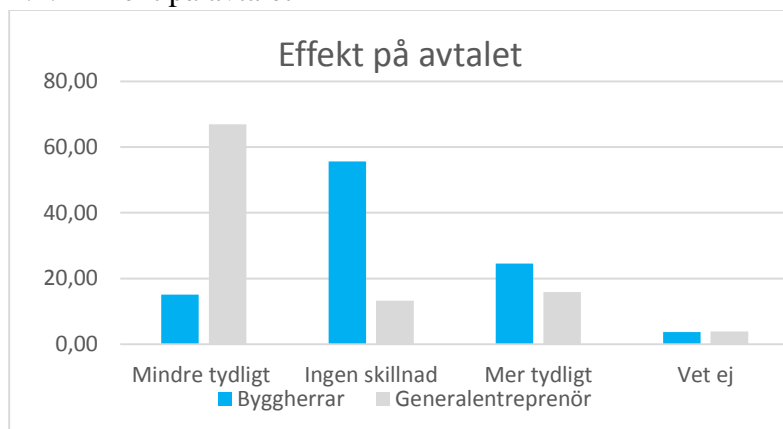
Resterande 5 svarsalternativ varierade mellan 6 – 10 % (bilaga 1).

I kategorin *Konsult* fördelar sig svaren enligt följande:

- För att reducera risken för kravställaren finns med hos 54 % av de svarande
- För att anpassa avtalet efter det enskilda projektet finns med hos 54 % av de svarande
- För att få färre tvister finns med hos 38 % av de svarande
- För att beställaren uppmanade oss till det finns med hos 38 % av de svarande
- För att få tydligare avtal finns med hos 31 % av de svarande

Resterande svarsalternativ varierade mellan 8 – 23 % (bilaga 1).

2.2.4 Effekt på avtalet

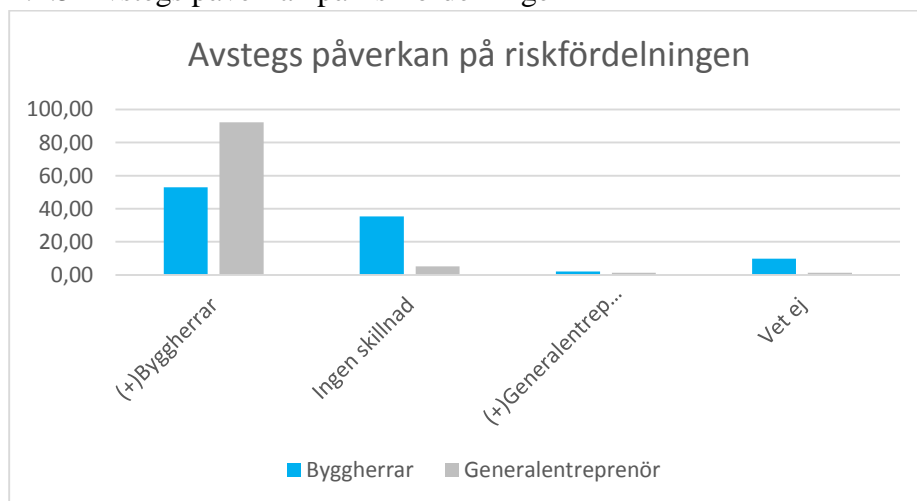

På frågan ”Vad blir effekten när avsteg görs?” var svarsfrekvensen 92 %. 52 % svarade att de tycker att avtalet blir mindre tydlig fördelat enligt följande:

- Byggherrar 15 % svarade mindre tydligt
- Generalentreprenör 67 % svarade mindre tydligt
- Underentreprenör 47 % svarade mindre tydligt

Majoriteten av Generalentreprenörerna svarade att avsteg gör att avtalen blir mindre tydliga medan merparten av byggherrarna svarade att avsteg inte innebär någon skillnad.

2.2.5 Avstegs påverkan på riskfördelningen

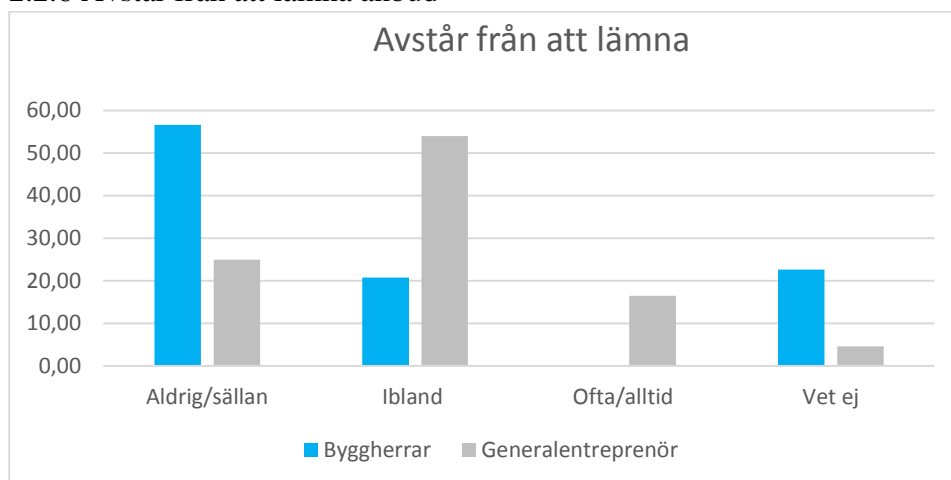

På frågan ”Leder avsteg till att man ändrar AB:s riskfördelning?” var svarsfrekvensen 92 %. 77 % svarade att de tycker att det blir till byggherrens fördel enligt följande:

- Byggherrar 53 % svarade till byggherrens fördel
- Generalentreprenör 92 % svarade till byggherrens fördel
- Underentreprenör 70 % svarade till byggherrens fördel

En klar majoritet av Generalentreprenörerna svarade att avsteg innebär att riskfördelningen är till byggherrns fördel. Svaren från byggherrarna var inte lika entydiga. Byggherrarna svarade att det är till deras fördel eller att det inte innebär någon skillnad i riskfördelningen.

2.2.6 Avstår från att lämna anbud

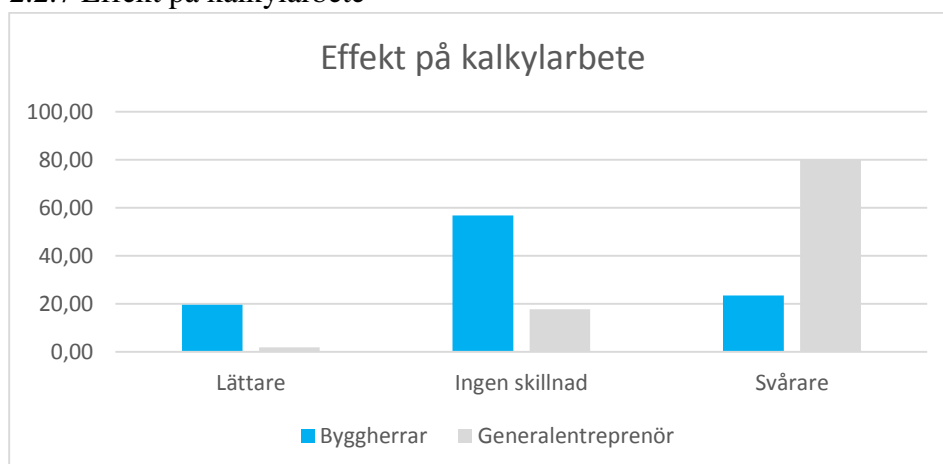
På frågan "Händer det att entreprenörer avstår från att lämna anbud på grund av att det förekommer avsteg i förfrågningsunderlaget?" var svarsfrekvensen 92 %.

33 % svarade att de tycker att det aldrig eller sällan förekommer, fördelat enligt följande:

- Byggherrar 57 % svarade aldrig eller sällan
- Generalentreprenör 25 % svarade aldrig eller sällan
- Underentreprenör 29 % svarade aldrig eller sällan

Drygt hälften av byggherrarna svarade att det sällan/aldrig händer att entreprenören avstår från att lämna anbud. Bland generalentreprenörerna var det 70 % som svarade att det förekommer ibland/ofta/alltid.

2.2.7 Effekt på kalkylarbete

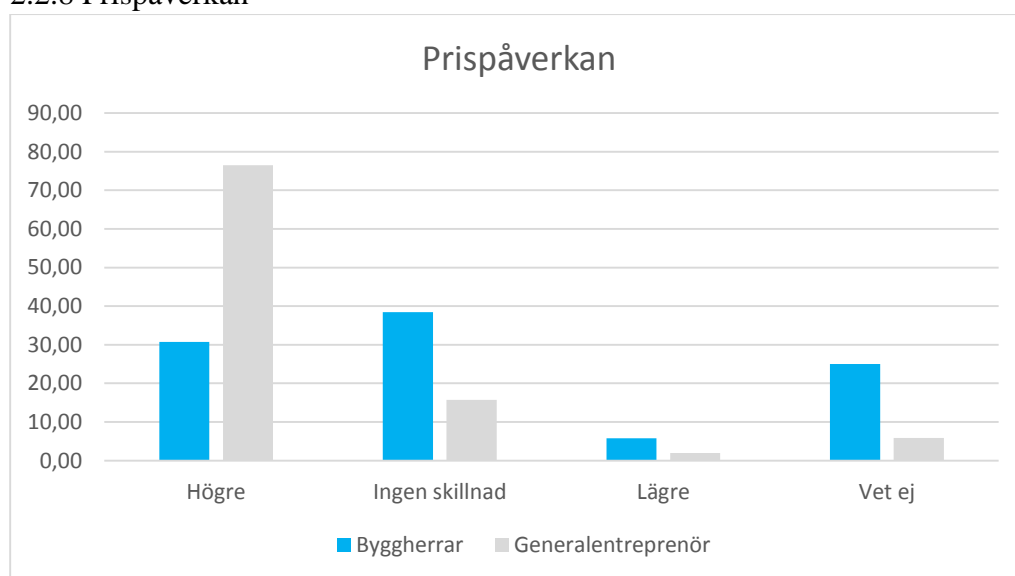

På frågan ”Hur påverkar avsteg kalkylarbetet?” var svarsfrekvensen 91 %. 67 % svarade att det blir svårare att kalkylera fördelat enligt följande:

- Byggherrar 24 % svarade att det blir svårare att kalkylera
- Generalentreprenör 80 % svarade att det blir svårare att kalkylera
- Underentreprenör 69 % svarade att det blir svårare att kalkylera

En klar majoritet av generalentreprenörerna svarade att kalkylarbetet blir svårare. Majoriteten av Byggherrar svarade att det inte innebär någon skillnad.

2.2.8 Prispåverkan

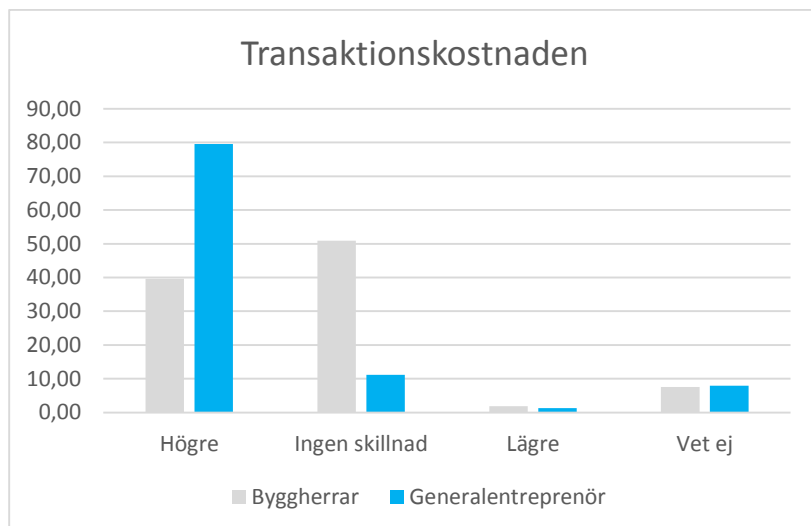

På frågan ”Hur påverkar avsteg anbudets prisnivå?” var svarsfrekvensen 92 %. 55 % svarade att det blir högre anbudssummor fördelat enligt följande:

- Byggherrar 31 % svarade att anbudssumman blir högre
- Generalentreprenör 76 % svarade att anbudssumman blir högre
- Underentreprenör 43 % svarade att anbudssumman blir högre

Majoriteten av generalentreprenörer svarade att anbudssumman blir högre. Bland byggherrarna var svaren mer spridda. Drygt var tredje byggherre svarade att det innebär ingen skillnad.

2.2.9 Transaktionskostnad

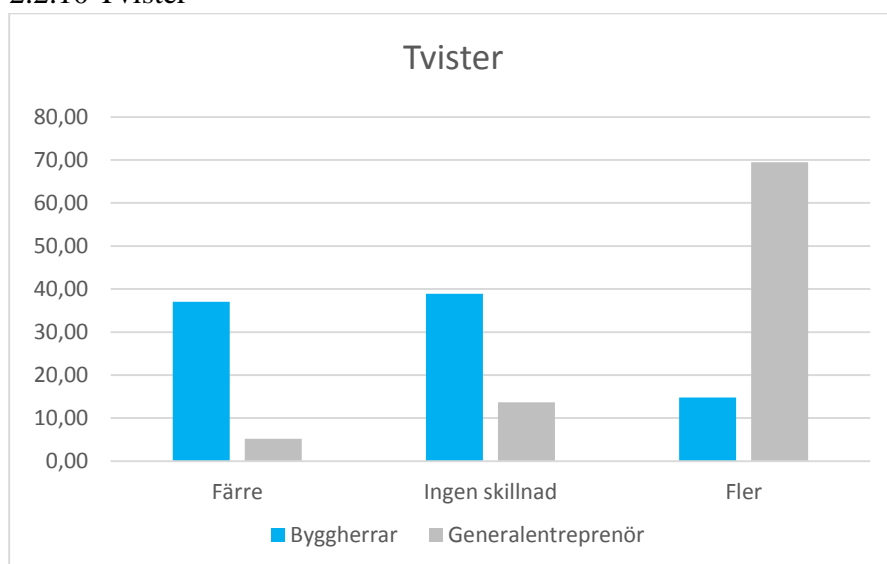

På frågan ”Hur påverkar avsteg transaktionskostnader(exklusive anbudsarbetet) för att ingå avtal?” var svarsfrekvensen 92 %. 66 % svarade att det blir högre transaktionskostnader fördelat enligt följande:

- Byggherrar 40 % svarade att transaktionskostnaden blir högre
- Generalentreprenör 80 % svarade att transaktionskostnaden blir högre
- Underentreprenör 60 % svarade att transaktionskostnaden blir högre

Flertalet generalentreprenörer svarade att transaktionskostnaden ökade. Cirka 40 % av byggherrarna svarade också att den ökade medan hälften av byggherrarna svarade att det inte innebär någon skillnad.

2.2.10 Tvister

På frågan ”Leder avsteg till fler eller färre oenigheter och tvister mellan entreprenörer och beställare?” var svarsfrekvensen 93 %. 53 % svarade att det blir fler oenigheter fördelat enligt följande:

- Byggherrar 15 % svarade fler oenigheter
- Generalentreprenör 69 % svarade fler oenigheter
- Underentreprenör 50 % svarade fler oenigheter

En klar majoritet av Byggherrarna svarade att det blir färre eller ingen skillnad medan majoriteten av generalentreprenörer svarade att det blir fler.

2.2.11 Förekomst

På frågan ”*Vilka avsteg är vanligast?*” svarade 168 vilket ger en svarsfrekvens på 44 % fördelat enligt följande:

- Byggherrar 69 %
- Generalentreprenör 51 %
- Underentreprenör 30 %

En sammanställning av svaren ger följande bild av de 10 vanligaste avsteg från AB

- 1) Ändrad rangordning av handlingar (1:3) AFC.11/AFC.111
- 2) Ansvar för uppgifter/förutsättningar (1:6 o 1:7) AFC.13
- 3) Beställning/underrättelse av ÄTA-arbeten (2:6 o 2:7) AFC.23
- 4) Ansvar för samordning (3:9) AFC.371
- 5) Förändring av kontraktstiden (4:2 och 4:4) AFC.45/AFC.46
- 6) Garantitid för entreprenaden (4:7) AFC.471
- 7) Avbrottsrisker, miljöskador, försäkring (5:11, 5:13, 5:22) AFC.5431-AFC.545/AFC.54
- 8) Preskriptionstider för fordringar/betalning efter entreprenadtiden (6:19 o 6:15) AFC.624
- 9) Ändrade besiktningregler till följd av kvalitetsstyrning (7:2, 7:11 o 7:12) AFC.7
- 10) Beställarens utökade hävningsrätt (8:1) AFC.8

2.2.12 Motiverade avsteg

På frågan ”*Har du exempel på avsteg som du tycker är motiverade?*” inkom 89 svar d.v.s. svarsfrekvensen 23 % fördelat enligt följande:

- Byggherrar 43 % svarade
- Generalentreprenör 26 % svarade
- Underentreprenör 14 % svarade

36 av de svarande, d.v.s. 44 %, ansåg att det inte fanns avsteg från AB som var motiverade. Bland de övriga svarande kunde man urskilja ett antal avsteg som var motiverande enligt följande:

- Anpassning efter bolagets verksamhet
- Anpassning efter projektets förutsättningar
- Vite samt procentpåslag vid försening
- Försäkringar
- Garantitid

2.3 Sammanfattning enkäten

Enkäten genomfördes januari 2015. 386 olika aktörer tillfrågades och 97 % besvarade enkäten. Fem kategorier tillfrågades:

- Byggherrar 54 st.
- Generalentreprenörer/huvudentreprenörer 156 st.
- Underentreprenörer 156 st.
- Konsult 13 st.
- Annan 7 st.

Kategorierna *Konsult* och *Annan* utgör tillsammans enbart 20 st. (5 %) och eftersom de är så få till antalet särredovisas inte utfallet för dessa två kategorier. Av enkäten framgår att avsteg från AB är mer regel än undantag. Enbart 10 % svarade att det sker sällan eller aldrig. Noterbart är att var tredje byggherre svarade att så är fallet. Vidare framgår av enkäten att två av tre svarande tycker att avsteg från AB är dåligt eller mycket dåligt. Enbart 12 % tyckte att avsteg är bra eller mycket bra. Var tredje byggherre tycker att det är bra/mycket bra och var tredje byggherre tycker det är dåligt/mycket dåligt.

På frågan ”*Varför gör du avsteg/tror du att man gör avsteg?*” var det framförallt två svarsalternativ som dominerade:

- För att reducera riskerna fanns med som motiv hos tre av fyra svarande
- För att anpassa avtalen efter det enskilda projektet fanns med som motiv hos varannan svarande

När det gäller vilken effekt avsteg från AB har var varannan svarande av uppfattningen att det blir mindre tydligt. Var fjärde svarade att det blir mer tydligt och lika många svarade ingen skillnad/vet ej. På denna fråga var det stor skillnad i svaren då 57 % av Byggherrarna tycker det blir mer tydligt med avsteg från AB och enbart 13 resp. 25 % av generalentreprenör resp. underentreprenör svarade att så är fallet. Det var entydigt att de svarande tycker att avsteg innebär att riskfördelningen ändras till byggherrens fördel. Av svaren framgick att varannan byggherre svarade så. Var tredje byggherre svarade att avsteg inte innebar någon förändrad riskfördelning. 9 av 10 entreprenörer svarade att det var till byggherrens fördel.

Två av tre entreprenörer svarade att de ibland/ofta har avstått från att lämna anbud på grund av avsteg. Drygt varannan byggherre svarade att det förekommer sällan eller aldrig. Två av tre svarande tror att kalkylarbetet försvåras på grund av avsteg. Enbart var fjärde byggherre svarade så medan fyra av fem entreprenörer svarade att kalkylarbetet blir svårare. Varannan svarande tror att anbudssumman blir högre. Tre av fyra entreprenörer svarade att anbudssumman blir högre medan var tredje byggherre svarade att det inte blir någon skillnad. Två av tre svarade att transaktionskostnaden blir högre på grund av avsteg. Fyra av fem entreprenörer svarade att så är fallet medan varannan byggherre svarade att de tror att det inte blir någon skillnad. Varannan svarade att det blir fler oenigheter på grund av avsteg. Bland Byggherrar svarade var sjunde

detta medan två av tre entreprenörer svarade att det blir fler oenigheter. Var tredje byggherre svarade att det blir färre oenigheter medan enbart var tjugonde entreprenör svarade så.

- Byggherresvaren visar att byggherrarna i lika stor utsträckning tycker att det är bra/mycket bra som dåligt/mycket dåligt med avsteg.
- 2 av 3 entreprenörer tycker att avsteg är dåligt/mycket dåligt
- Byggherrens avsikt med att lägga över större risk på entreprenören fungerar
- Entreprenören till skillnad från byggherren tycker att avtalen blir mindre tydliga
- Entreprenören till skillnad från byggherren tycker att avsteg leder till mer oenighet och tvister
- Entreprenören avstår i större utsträckning från att lämna anbud när avsteg från AB förekommer
- Entreprenören höjer anbudssumman på grund av ökad risk samt ökade anbuds- och transaktionskostnader

3. Intervjuer entreprenörssidan

3.1 Allmänt

Flertalet av de intervjuade genomförde entreprenader som var såväl konkurrensupphandlade som förhandlingsupphandlade utan föregående konkurrensutsättning. Deras gemensamma erfarenhet var att de konkurrensupphandlade entreprenaderna oftast hade ett lägre täckningsbidrag än de icke konkurrensupphandlade entreprenaderna.

Inledningsvis framkom att samtliga intervjuade uttryckte att avsteg från AB är normalt och så gott som alltid förekommer. En klar majoritet av avstegen från AB innebär en nackdel för entreprenören även om för entreprenören ”positiva avsteg” förekommer. Exempel på sådant är där beställaren frångår kap 6§12 och föreskriver att innehållna medel om 5 % endast innehålls på de sista lyften av kontraktssumman. Ett annat exempel är när entreprenören ska överta samordningen av eget, beställarens och sidoentreprenörers arbete.

Några av de intervjuade framförde att avsteg från AB/ABT ökade under 1990-talet, särskilt tydligt i de så kallade ”styrda totalentreprenaderna”. Under ”senaste AB-perioden” har förekomsten av avsteg varit relativt konstant.

3.2 Respondenter

Undersökningen omfattar intervjuer med ett antal personer verksamma i sju entreprenadföretag. Omsättningen i dessa varierar mellan 0,5 – 35 Mdkr.

Dessa har dels varit kalkylchefer/arbetschefer/regionchefer/VD samt jurister knutna till respektive företag. Företagen de representerar utför entreprenader till såväl offentliga som privata beställare och entreprenaderna omfattar såväl mark- och anläggningsentreprenader som husbyggnadsentreprenader.

3.3 Anbudsarbetet

Samtliga intervjuade berättade att de när de får en förfrågan görs en första analys, såväl kontraktuell som teknisk, av förfrågningsunderlaget. Denna analys görs av kalkylator/arbetschef. Upphandlingstiden fram till kontraktstecknandet är oftast så pressad att parterna (beställaren/entreprenören) inte hinner ”checka av” huruvida man har samsyn i tolkningen av avsteg.

Bland de mindre entreprenörerna framkom ett näst intill kategoriskt avståndstagande till avsteg från AB/ABT. De större entreprenadföretagen med egna entreprenadjurister hade, om än motvilligt, större tolerans för att beställaren gjorde avsteg från AB/ABT. Under intervjuerna var det särskilt två avsteg som av entreprenörerna beskrevs som ”svåra att hantera”, dels ansvaret för uppgifter/förutsättningar dels avbrottsrisker, miljöskador och försäkring.

När entreprenaden bedöms vara stor (> 200 Mkr) har de större entreprenörerna särskilda anbudsråd som granskar förfrågningsunderlaget och rekommenderar hur det fortsatta anbudsarbetet ska utföras. Anbudsrådet kan även besluta om att anbud inte ska lämnas. Dels kan produkten vara så komplicerad att utförandet i sig innebär stora tekniska risker, dels kan avsteg vara så pass omfattande att man avstår på grund av att man bedömer risken för stor. Hos de mindre entreprenadföretagen är det som regel VD som gör denna bedömning.

Vid fråga om ”vad som ligger bakom de stora ”minusjobben” (Svarta hålen)?” framkom att entreprenören i anbudsskedet främst underskattat entreprenadens komplexitet och svårighet. Även projektet organisation inkluderad byggherrens var en bidragande orsak. I viss mån kan det också tillskrivas de avtalsmässiga villkoren där avsteg spelar en särskild roll.

3.4 Varför avsteg

Flertalet intervjuade ansåg att beställarens avsikt med avsteg är att ”knuffa över” risken på entreprenören. Samtidigt framkom att det finns en viss förståelse för detta i de fall beställaren är en ”investerare som jobbar med avkastning” och saknar byggherreerfarenhet.

3.5 Konsekvens till följd av avsteg

Anbudssumman ökar genom att man ”knuffar över” risken på entreprenören.

Samtliga intervjuade entreprenörer har medvetet avstått från att lämna anbud på grund av att avsteg från AB/ABT förekommit. Dels i situationer där enskilda avsteg innebar en ”för stor negativ riskförskjutning” för entreprenören, dels därför att avsteg var till antalet så många att anbudsgivaren inte fick en tydlig samlad bild av konsekvenserna av avsteg.

Av intervjuerna framgår att de mindre entreprenörerna i större omfattning avstår att lämna anbud på entreprenader där avsteg förekommer. Såväl risken som transaktionskostnaden blir så hög att man hellre prioriterar entreprenader där avsteg inte förekommer eller är begränsade.

3.6 LOU och avsteg

Under intervjuerna framkom även att beställarens handläggning av LOU-upphandlingar i vissa situationer försvåras då den skriftliga fråga-svar kommunikationen upplevs som att "man inte får ett rakt svar". Ett svar som: "Framgår av förfrågningsunderlag" ger inte den vägledning som den frågade har efterlyst.

3.7 Upphandlaren

Större offentliga byggherrar har oftast en egen "upphandlingskunskap" till skillnad från de mindre byggherrarna.

En komplikation som samtliga intervjuade entreprenörer framförde var att den byggherre-kompetens som Byggherrarna tidigare haft in-house i många fall numera var ordnad via inhyrda konsulter. En återkommande kommentar var att "de [inhyrda konsulter] vill visa sig duktiga och för att skydda sig lade de över risker på entreprenören". Entreprenörerna ser ofta exempel på klipp-och-klistra AF-delar som många gånger inte "hänger" ihop.

3.8 Avsteg som innebär ändrad riskfördelning

Av frisvaren i enkäten har ett antal avsteg identifierats som mest vanliga enligt nedan (utan inbördes rangordning). I samtalen med entreprenörerna har dessa fått kommentera respektive avsteg vilket redovisas nedan:

- a. Ändrad rangordning av handlingar (1:3) innebär en risk, som ej är kalkylerbar men oftast hanterbar, dock händer det att man avstår från att lämna in anbud på grund av denna risk.
- b. Ansvar för uppgifter/förutsättningar (1:6 resp. 1:7) innebär en risk, som ej är kalkylerbar, oftast inte heller hanterbar vilket är den vanligaste "avsteg-orsaken" till att anbud ej inlämnas.
- c. Beställning/underrättelse av ÄTA-arbeten (2:6 resp. 2:7) kan innebära en risk, men är oftast hanterbar genom en förstärkt organisation vilket innebär högre anbudssumma.
- d. Ansvar för samordning (3:9). Tidssamordningen tar entreprenören gärna
- e. Förändring av kontraktstiden (4:2 resp. 4:4), avser oftast att entreprenören skall tåla svällning vilket innebär en risk som till viss del kan vara kalkylerbar då entreprenören i sin anbudssumma lagt in kostnad för forcering.
- f. Garantitid för entreprenaden (4:7). En utökning till 5 år innebär som regel begränsad risk. Entreprenören kan lägga in en kostnad för detta i sin anbudssumma. Garantitider om 10 år är svåra att hantera och utgör därför skäl att avstå från att lämna anbud.
- g. Avbrottsrisker, miljöskador, försäkring (5:11, 5:13 resp. 5:22). Tredjemansansvaret innebär en stor risk som entreprenören inte vill ta. Kan innebära att man avstår från att lämna in anbud.
- h. Preskriptionstider för fordringar/betalning efter entreprenadtiden (6:19 resp. 6:15). Begränsad risk vid "humana" tider. Ses som disciplinfråga där entreprenören i sin anbudssumma kalkylerar med förstärkt organisation för att hantera detta.

- i. Ändrade besiktningsregler (7:2, 7:11 resp. 7:12) till följd av kvalitetsstyrning. Hanterbar och begränsad risk. ”Beställaren äger ändå godkännandefrågan”
- j. Beställarens utökade hävningsrätt (8:1). Handlar det enbart om etnisk diskriminering, arbetsmiljöfrågor och den typen av föreskrifter så är det hanterbart. Svårt att identifiera risk. Som regel ingen kostnad.

3.9 Alternativa upphandlingsmodeller

På senare tid har vissa beställare utvecklat en upphandlingsmodell där man delar upp upphandlingen i 2 faser. Anbudsgivarna tävlar om att erbjuda mest lämpade organisation samt erfarenhet av projekttypen. Urvalskriterierna är referenser och timarvoden för föreslagen organisation. Under fas 1 så skall beställaren och entreprenören definiera omfattningen och ersättning för entreprenaden. Entreprenörens ersätts för sitt arbete under denna fas och beställaren äger rätten till det arbete som utförts av entreprenören.

Kommer parterna överens om omfattning och ersättning tecknas ett entreprenadkontrakt, fas 2, mellan parterna. I samband med kontraktstecknandet är det inte ovanligt att beställaren kräver att ansvaret för uppgifter och förutsättningar mm enligt AB/ABT övergår på entreprenören.

Kan parterna inte komma överens om omfattning och ersättning för entreprenaden har beställaren möjlighet, och rätt, att försöka finna alternativ entreprenör. Även om beställaren gärna försöker föra över ansvaret för sina bygghandlingar på entreprenören har flera av de intervjuade entreprenörerna uttryckt sitt gillande över denna upphandlingsmodell.

Den bild som redogjordes för tolkar jag som att entreprenörerna uppskattar andra upphandlingsformer där de ges möjlighet att djupare tränga in i förutsättningarna för entreprenaden så att de blir säkrare i sitt kalkylarbete. Detta gör att entreprenörerna har möjlighet att tävla om kontrakten på lika villkor.

4. Litteraturstudier

Inom byggindustrin, som i annan industriell produktion, inträffar ibland en störning eller ett felaktigt utförande i produktionen vilket genererar en kostnad. Ett antal studier har under årens lopp utförts där man försökt kvantifiera dessa kostnader/felkostnader.

Framförallt vid Chalmers, med stöd av bland andra FoU-Väst och Boverket, har ett antal mer omfattande studier genomförts, dels i mitten av 1990-talet, ⁶ där de följde sju husbyggnadsprojekt under sex månader, dels den kartläggning som redovisas i rapporten *Slöseri i byggprojekt* (Josephson och Saukkoriipi, 2005)

Även SBUF har sponsrat ett antal utredningar med bäring mot ”felkostnader” i byggprojekt vilka redovisas dels i *Kvalitetsfelkostnader*,⁷ dels i *Felkostnader på 90-talet*,⁸

⁶ Josephson och Hammarlund 1996

⁷ SBUF Informerar nr 90:31 s.1

⁸ SBUF informerar 98:16 s.3

Även arbetet med att upprätta anbud och tillhörande kostnader har studerats och redovisats i rapporten *Transaktionskostnader i byggprocessen*.⁹

4.1 Felkostnader

I rapporten *Slöseri i byggprojekt* framgår under Sammanfattning följande:

Kartläggningen visar att slöseriet är i storleksordningen 30-35% av projektets produktionskostnad. Huvuddelen av detta är dolt för sektorns aktörer, främst beroende på en bristande insikt i vilka aktiviteter som tillför värde för kunden och vilka aktiviteter som inte gör det. I rapporten redovisas exempel på slöseri sorterat i fyra huvudgrupper.

- *Fel och kontroller.* Kostnaderna för synliga och dolda fel är stora. Även kostnader för kontroller, försäkringar, stölder och skadegörelse är höga. Slöseriet i denna grupp utgör mer än 10% av projektets produktionskostnad.
- *Resursanvändning.* Kartläggningarna visar på överraskande stor andel slöseri i form av väntan, stillastående maskiner och materialspill. Detta slöseri motsvarar mer än 10% av projektets produktionskostnad.
- *Hälsa och säkerhet.* Slöseriet knutet till arbetsrelaterade skador och sjukdomar är så stort att det redovisas i en separat grupp. Den största kostnadsandelen är för rehabilitering och förtidspensionering och belastar projekten indirekt via skatteinbetalningar. Slöseriet i denna grupp utgör ca 12% av projektets produktionskostnad.
- *System och strukturer.* De exempel på slöseri som redovisas i rapporten, t ex utdragen detaljplaneprocess, omfattande upphandlingsprocess och mycket dokumentation, motsvarar sammantaget ca 5% av projektets produktionskostnad. Denna grupp av slöseri är dock den mest underskattade i kartläggningen. Det finns en tendens till att förbättringsarbete utmynnar i alltmer omfattande ledningssystem.

Av rapporten kan man bl. a utläsa följande:

- Slöseriet i byggprojekt uppgår till 30 – 35 % av produktionskostnaden (definierad som entreprenadkostnad + byggherrekostnad + moms). Slöseriet sorteras i följande fyra grupper:
 - Fel och kontroller utgör > 10 % av produktionskostnaden
 - Resursanvändning utgör > 10 % av produktionskostnaden
 - Hälsa och säkerhet utgör ~ 12 % av produktionskostnaden
 - System och struktur utgör ~ 5 % av produktionskostnaden

Av ovanstående ”slöseri-grupper” representerar vissa kostnader i gruppen *Fel och kontroller* sådana kostnader som i en entreprenad kommer att ”direkt bäras av” antingen beställaren/byggherren eller entreprenören beroende på entreprenadavtalets villkor.

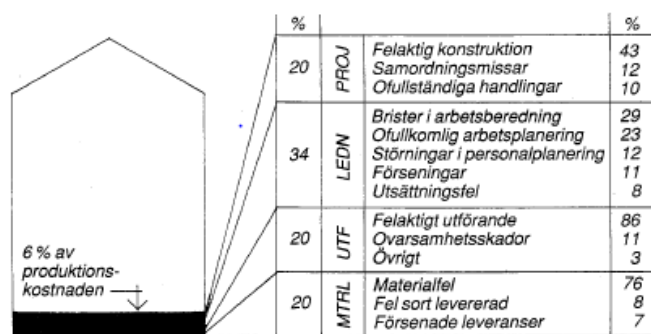
Gruppen *Fel och kontroller* är i sin tur uppdelad i följande undergrupper:

- Felkostnader under produktion som består av:
 - Synliga felkostnader som i de undersökta exemplen bedöms utgöra 2,3 – 8,1 % av byggkostnaden
 - Dolda felkostnader som i de undersökta projekten varierar mellan 2,7 – 5,4 % av byggkostnaden
- Kontroller och besiktningar som i undersökningen är bedömda till cirka 0,2 – 1,5 % av projektets produktionskostnad
- Stölder och skadegörelse som bedöms till 1 – 1,5 % av projektets produktionskostnad

⁹ SBUF informerar 99:12

- Ytterligare ett antal exempel såsom Åtgärd besiktningsanmärkningar, Försäkringar mm.

Vidare framgår av tidigare studier redovisade i SBUF:s rapporter att ~ 6 % av produktionskostnaden går åt för att rätta till felen. Fördelat enligt denna figur:

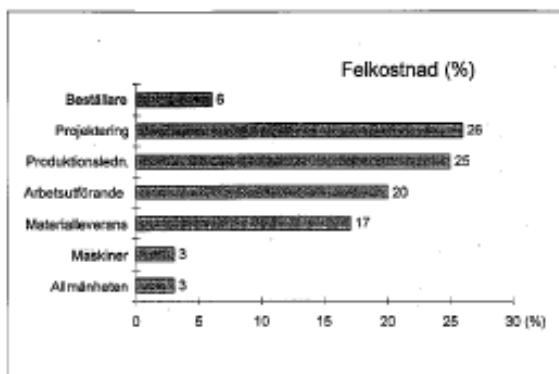
Hela 6 % av produktionskostnaden går åt för att rätta felen, som alla från arkitekter och konstruktörer till produktionsledning, underentreprenörer och byggarbetare har sin del i.

10

Liksom att felkostnaderna kan sökas i dessa led:

Vem?

Ca 25 % av felkostnaderna har sitt ursprung i vardera projekteringen och produktionsledningen. Stora andelar, vardera ca 20 %, återfinns i arbetsutförandet och materialleveranser. Mindre andelar har sitt ursprung i beställarledet i maskinförsörjningen samt hos allmänheten.

Felen fördelade efter roll (% av felkostnad).

11

Sammanfattningsvis visar ovanstående utredningar att det förekommer fel i entreprenaderna där felet uppkommit i beställarens arbete före det att entreprenaden är upphandlad.

¹⁰ Kvalitetsfelkostnader, s. 1.

¹¹ Felkostnader på 90-talet, s.3.

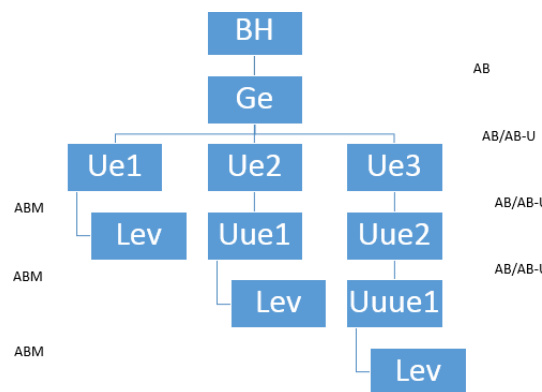
I entreprenader kan parterna avtala om att ansvaret för fel i handlingar som beställaren ansvarar för övergår på entreprenören.

Om vi antar att felkostnaderna utgör ~ 6 % av produktionskostnaden och att 1/3 ligger inom byggherrens ansvarsområde, projekteringen inkluderad, utgör det 2 % av produktionskostnaden vilket motsvarar drygt 3 % av byggkostnaden. Dessa kostnader kan utgöra krav från entreprenören för tilläggsersättning (ÄTA-ersättning)

4. 2 Transaktionskostnader

Den vanligaste modellen för upphandling av entreprenader innebär att byggherren/beställaren upprättar ett förfrågningsunderlag som ett antal entreprenörer ges möjlighet att lämna ett anbud på. Dessa anbudsgivare tar i sin tur in offerter från underentreprenörer, materialleverantörer och konsulter.

Det är således ett flertal olika aktörer, i olika led som deltar i arbetet med att upprätta anbudet.

Detta arbete genererar en transaktionskostnad i varje led. Denna kostnad bokförs oftast som en del i entreprenörens centraladministration.

Transaktionskostnaden för generalentreprenören är mellan 0,5 – 1,5 % av omsättningen. Vid en hit-rate om ett av tre anbud innebär det att för varje vinnande anbud entreprenören har så uppgår transaktionskostnaden till 1,5 – 4,5 %.

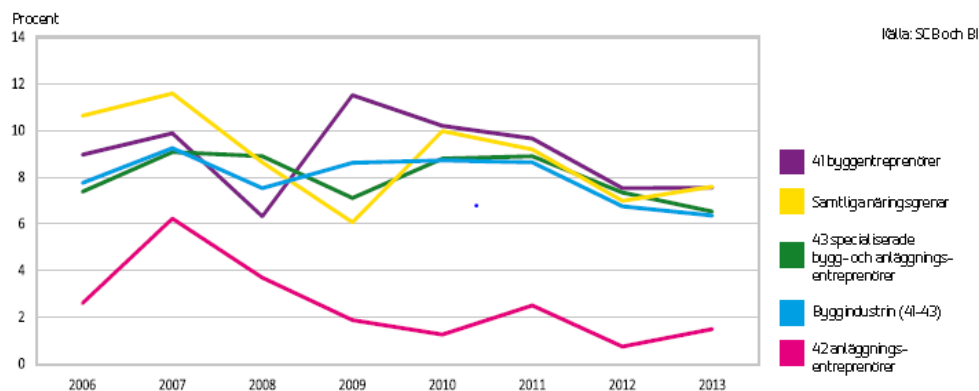
Även leden ”under” generalentreprenören har transaktionskostnader som belastar deras verksamhet. Tidigare studier visar att dessa kan uppgå till 5 % av beställda entreprenader. Underentreprenader utgör mellan 30 – 45 % av generalentreprenörens byggkostnad. Det innebär att den ”inbyggda” transaktionskostnaden i underentreprenörernas anbud läggs in i generalentreprenörens anbud, där den kommer att representera 1,5 – 2,5 % av byggkostnad

Det är således betydande kostnader för att upprätta anbudet som ingår i anbudsgivarens anbud. Med räkneexempel ovan kan den utgöra så mycket som 3 – 7 % av byggkostnad.

De olika ”leden” har ”bakat in” denna kostnad i sin kostnad för centraladministration.

5. Entreprenörernas vinstmarginal

Sveriges Byggindustrier redovisar i sin rapport *Fakta om byggandet 2015* följande bild av vinstmarginalerna inom byggindustrin:

Vinstmarginalerna 2012-2013 ligger i intervallet 6 – 8 % förutom för anläggningsentreprenörerna där vinstmarginalen är väsentligt lägre. Vinsten är definierad som årets resultat efter skatt dividerat med nettoomsättningen.

I mina samtal med entreprenörerna har det framkommit att lönsamheten i entreprenörernas olika verksamhetsgrenar varierar. Förenklat kan man dela upp verksamhetsgrenarna i projektutveckling respektive entreprenadverksamheten. I projektutveckling där även entreprenaden ingår har man en väsentligt högre lönsamhet än i den renodlade externa entreprenadverksamheten.

I de ”rena entreprenadbolagen” (d.v.s. där ingen projektutveckling förekommer) är lönsamheten lägre. Regelmässigt kalkylerar man med att arbetsplatsen ska ligga med ett täckningsbidrag mellan 8-12 %. Centraladministration varierar mellan 4- 6 % vilket innebär att vinsten, kalkylmässigt, kan bli mellan 4 – 6 %. Detta förutsätter att entreprenaden utförs planenligt utan att man har oförutsedda kostnader.

Erfarenhetsmässigt förekommer det oförutsedda kostnader vilket innebär att vinsten kan reduceras ytterligare nedåt mot enbart 1 – 2 %, ibland till ett minusresultat.

6. Kostnadskonsekvens av vissa avsteg

6.1 Kostnader för fel i handlingar

Delar av de felkostnader som bl. a bedömts i Chalmers-rapporterna är resultatet av ett arbete eller aktivitet som enligt entreprenadavtalet endera parten ansvarar för.

Följande regler i AB är oftast föremål för omförhandling vilket kan leda till att kostnader för fel i handlingar hamnar hos den andra parten, nämligen:

- Ändrad rangordning av handlingar
- Ansvar för uppgifter/förutsättningar
- Beställning/underrättelse av ÄTA-arbeten
- Preskriptionstider för fordringar/betalning efter entreprenadtiden

I en utförandeentreprenad där byggherren svarar för projekteringen och där parterna avtalar om att beställarens ansvar för fel i handlingar övertas av entreprenören, blir konsekvensen att entreprenören får en större risk om fel finns i dessa handlingar. Baserad på Chalmers-studierna är det rimligt att anta att entreprenörens kostnader ökar med drygt 3 % vid övertagandet av ansvaret för uppgifter i handlingarna.

I konkurrensupphandlade entreprenader kan det vara stor spridning, oftast väsentligt högre än 3 %, på lämnade anbudssummor.

Regelmässigt är det den entreprenör som har det lägsta priset efter nollställning av anbudssummorna som vinner kontraktet. Förutsatt att denne kalkylerar på sedvanligt sätt, d.v.s. beräknar nettokostnad + omkostnad=arbetsplatsens självkostnad samt adderar sedan till en kostnadspost för CRV (Centraladministration, Risk och Vinst) vilket resulterar i anbudssumman. Idag är CRV normalt 8-12 % på arbetsplatsen självkostnad.

Kalkylerar entreprenören med ett täckningsbidrag från arbetsplatsen(CRV) på 8-12 % ger det en kalkylmässig vinst på 4-6 % efter det att kostnaderna för centraladministration har belastat entreprenaden.

I de fall entreprenören övertar ansvaret för handlingar från beställaren innebär det att man även övertar kostnader som följer av fel i handlingarna. Övertagandet av dessa fel innebär att den kalkylmässiga vinsten reduceras till 1 – 3 %, d.v.s. vinsten för entreprenören mer än halveras.

Intervjuerna har gett vid handen att de mindre entreprenadföretagen (< 800 Mkr i årsomsättning) avstår från att lämna anbud på grund av att avsteg kan medföra ekonomiska förluster i verksamheten. Undantag från detta har gjorts då utbudet på marknaden varit lågt.

6.2 Transaktionskostnader

Enkäten visar att såväl generalentreprenör som underentreprenör bedömer att det blir svårare att kalkylera när avsteg från AB förekommer i förfrågningsunderlaget. Transaktionskostnaden enligt resonemanget ovan utgör mellan 3-7 % av byggkostnaden.

Ett enklare förfrågningsunderlag där inga avsteg från AB görs bör innebära en besparing.

Noterbart är att CRV har ökat från 6 – 8 % till 8 – 12 % under ett par decennier vilket delvis kan förklaras av ökade transaktionskostnader. Även ”efterbörden” av en entreprenad har blivit mer komplicerad vilket medfört att även arbetet med slutreglering av entreprenaden har inneburit att externa konsulter, jurister m fl har genererat kostnader som blir del av centraladministrationen.

7. Slutsats och förslag på fortsatt studie

Efter att ha undersökt ovanstående redogörelse av enkäter och intervjuer är slutsatsen följande: Byggherresvaren visar att var tredje byggherre tycker att det är Bra/Mycket bra med avsteg från AB och lika många har svarat att det är Dåligt/Mycket dåligt med avsteg från AB. För entreprenörerna innebär avsteg större risk samt att entreprenadavtalet blir mindre tydligt och det uppstår fler tvister och oenigheter. Avsteg innebär generellt en högre kostnad och därmed

högre anbudssumma. Avsteg leder till att entreprenören i sitt anbud behöver kompensera sig för den ökade risken. Ur konkurrenssynpunkt innebär avsteg att beställaren får färre anbud. Avsteg från AB/ABT tenderar att öka anbudsgivarens CRV-påslag dels därför att riskpåslaget ökas och kostnaden för centraladministration ökar genom att såväl transaktionskostnaden som kostnaden för slutreglering ökar. Enbart avsteg från AB kap 1 § § 6 och 7, innebärande att entreprenören övertar ansvaret för handlingar och förutsättningar, motsvarar mer än halva vinsten för entreprenören.

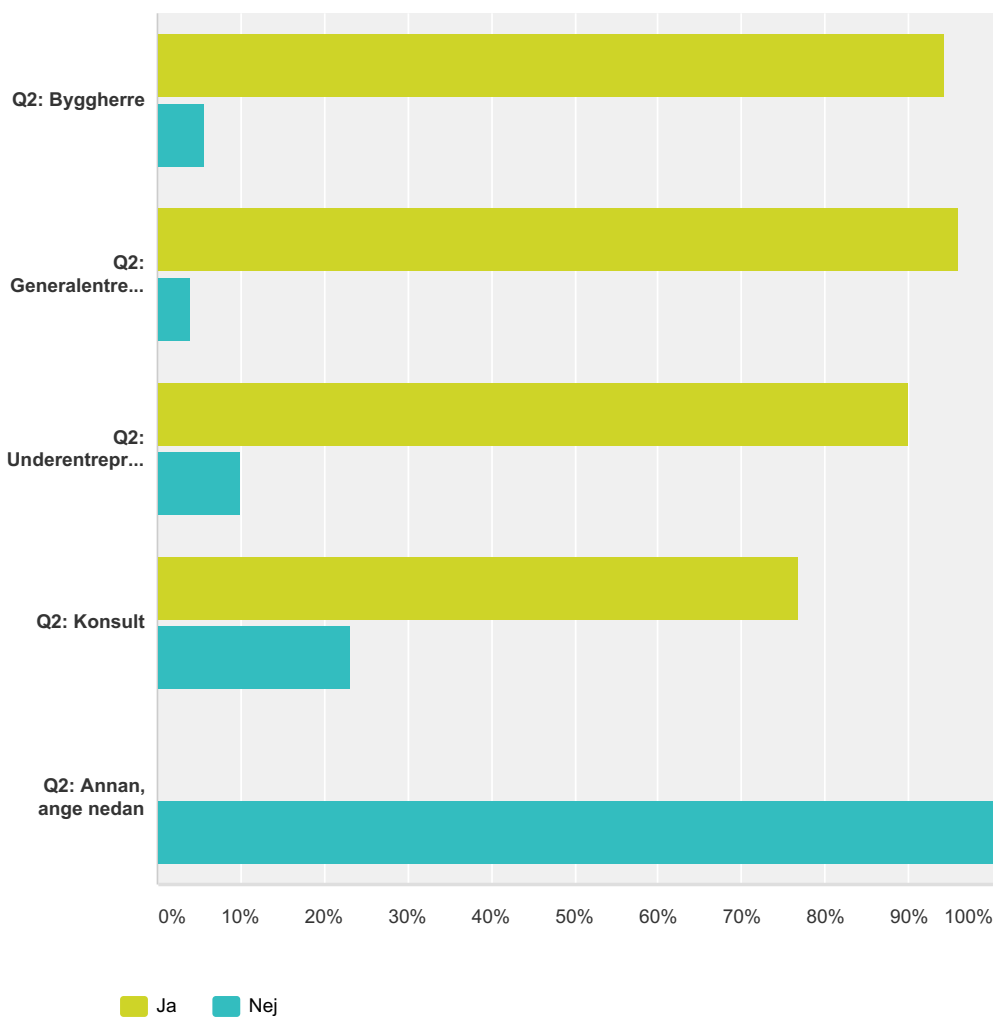
Denna rapport har utgått från enkäten 2015 samt intervjuer med huvudentreprenörer. Jag har inte i denna studie med byggherre-sidans synpunkter på enkäten och de slutsatser man kan dra av denna. Av enkäten framgår att byggherrens avsikt med avsteg till stor del är *För att anpassa avtalen till projektets förutsättningar*. Vad uttalandet innebär konkret är svårt att utröna ur enkäten. Vidare är ”Byggherresvaren” inte lätta att tyda/dra slutsatser av. Exempelvis så svarar var tredje byggherre att de tycker avsteg är Dåligt/Mycket dåligt samt lika många svarade Bra/Mycket bra. En vidare analys av Byggherrens motiv till avsteg samt Byggherrens erfarenheter av konkurrensituationen, arbetet med tolkning av avtal samt slutreglering av entreprenader rekommenderas. Vidare framförde entreprenörerna att i de fall byggherren använde sig av externa resurser för sin upphandling var det vanligare att avsteg tillämpades. Konsultens roll i upphandlingen behöver också analyseras.

Källförteckning

Josephson P-E och Saukkoriipi L, 2005, *Slöseri i byggprojekt*, FoU-Väst-rapport 0507
Kvalitetsfelkostnader, SBUF informerar Nr 90:31
Felkostnader på 90-talet, SBUF informerar Nr 98:16
Transaktionskostnader, SBUF informerar Nr 99:12

Q1 Tillämpar ni standardavtalet AB 04?

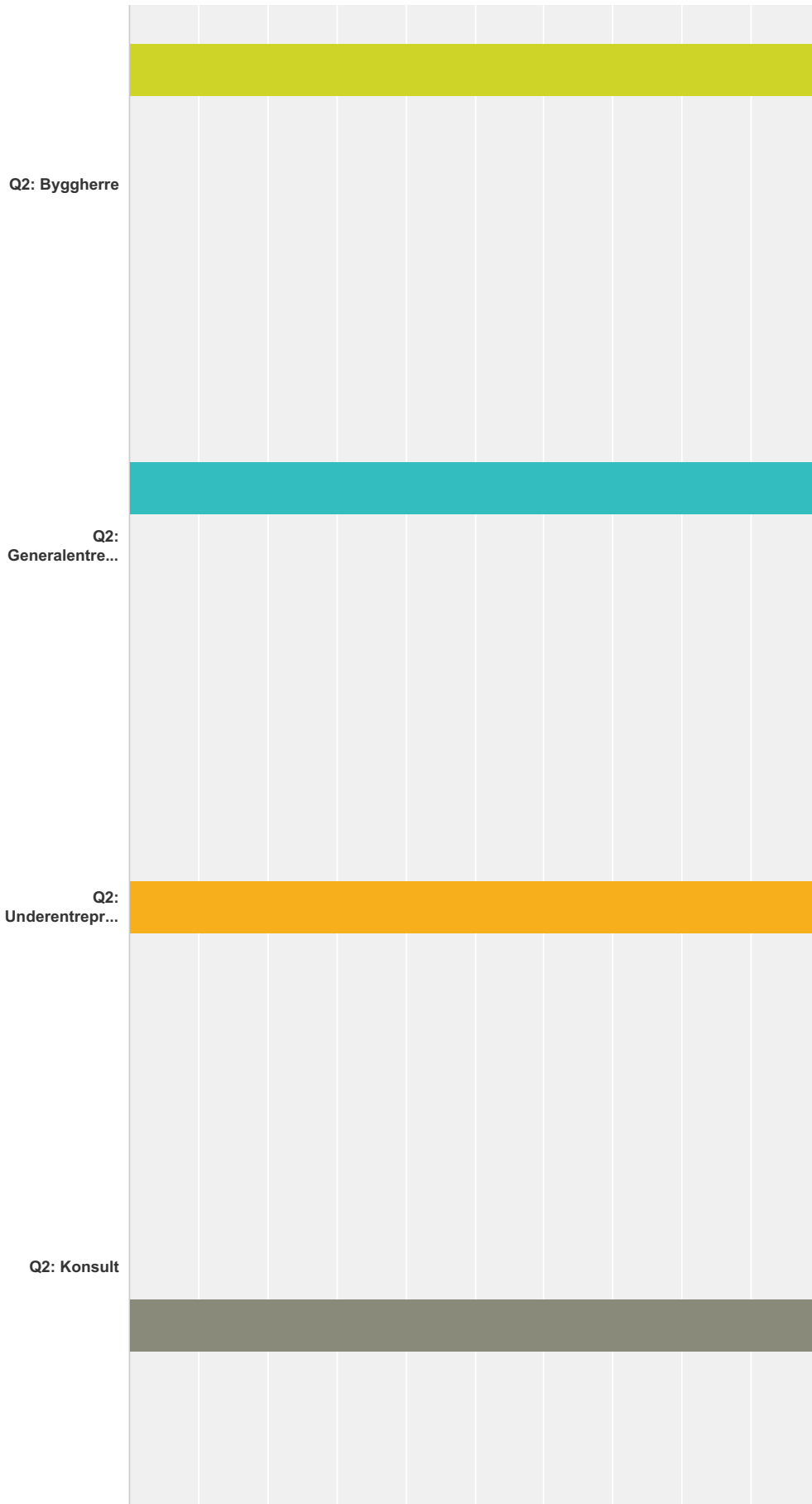
Svarade: 376 Hoppade över: 10

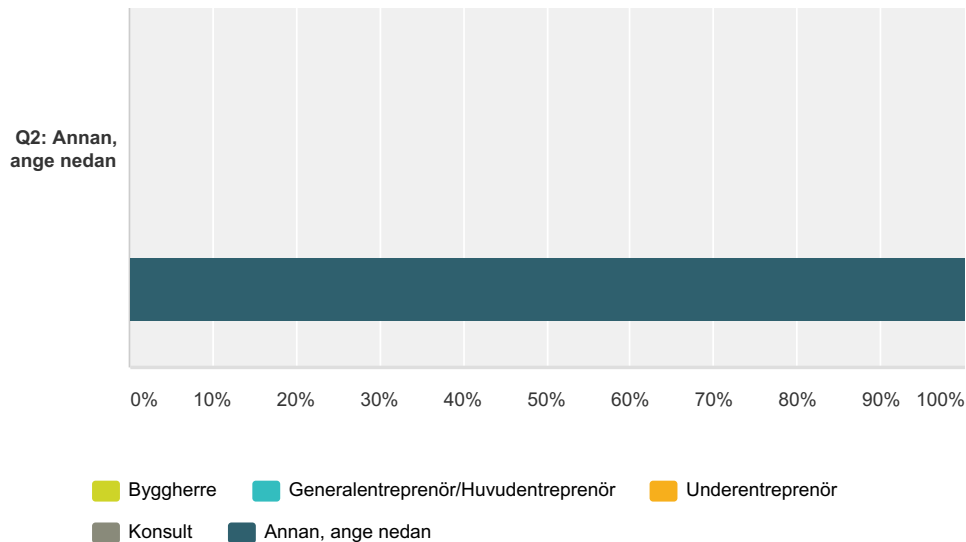
	Ja	Nej	Totalt
Q2: Byggherre	94,34% 50	5,66% 3	53
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	96,13% 149	3,87% 6	155
Q2: Underentreprenör	89,93% 134	10,07% 15	149
Q2: Konsult	76,92% 10	23,08% 3	13
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	100,00% 6	6
Totalt antal svarade	343	33	376

Q2 Vilken roll har ni oftast i de entreprenader där AB 04 används?

Svarade: 386 Hoppade över: 0

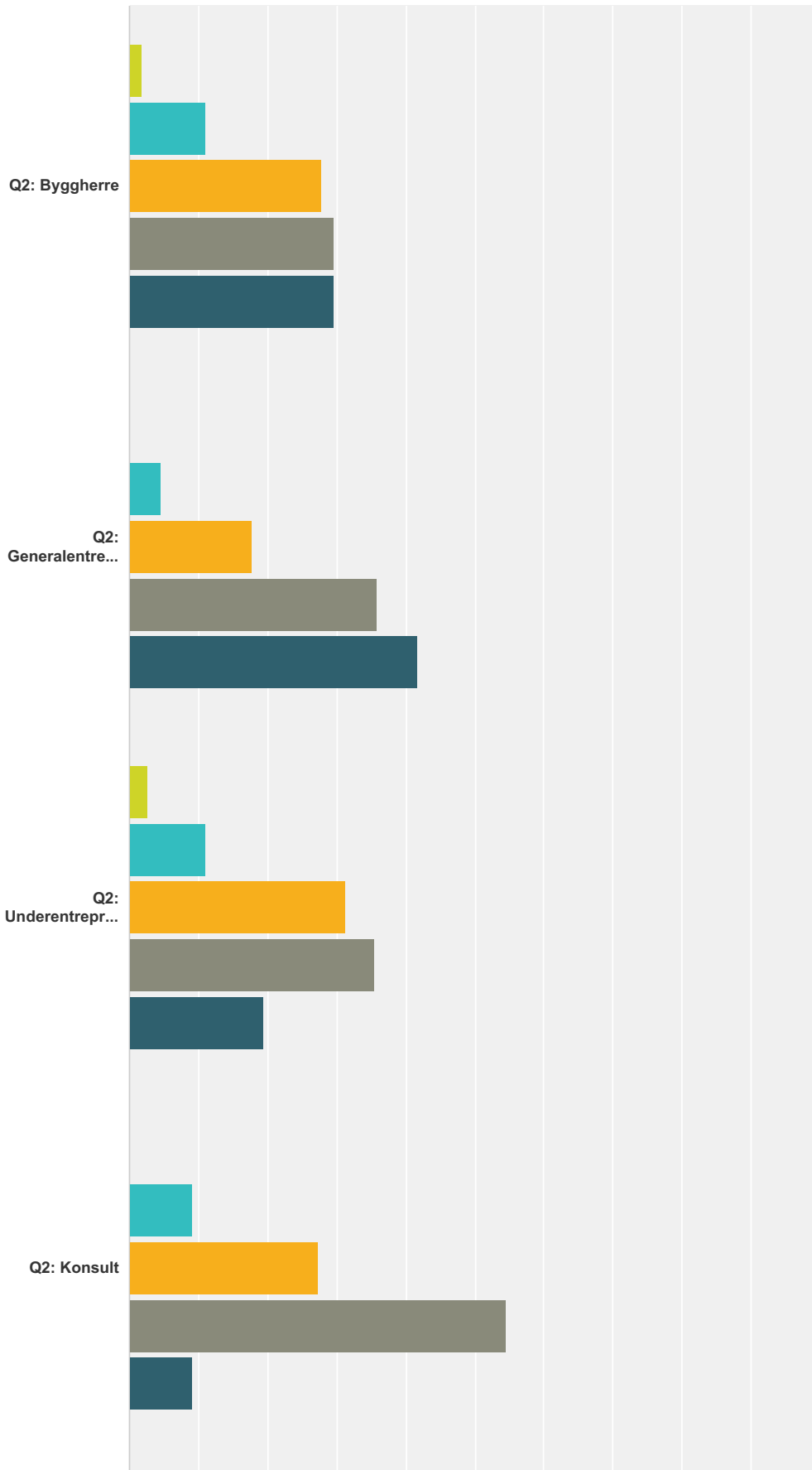
Enkät om AB 04

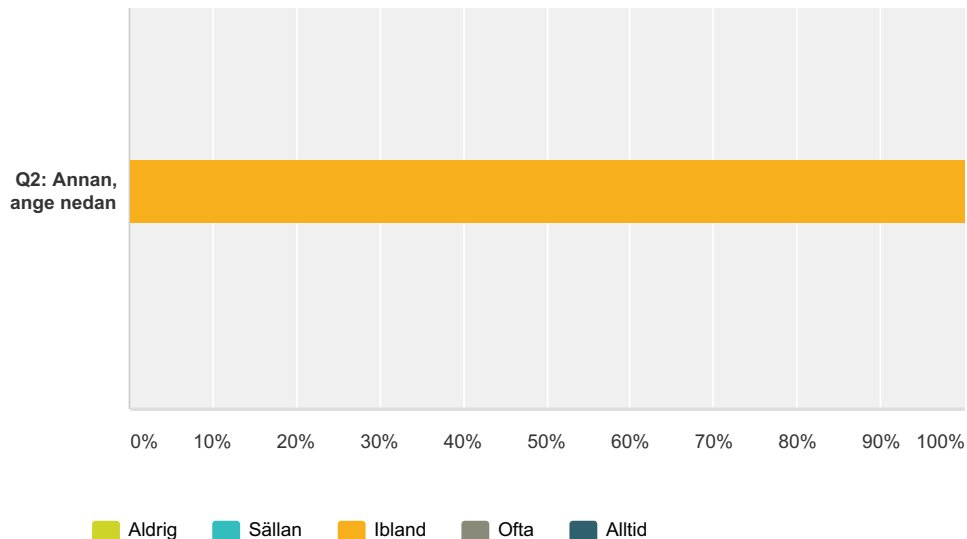
	Byggherre	Generalentreprenör/Huvudentreprenör	Underentreprenör	Konsult	Annan, ange nedan	Totalt
Q2: Byggherre	100,00% 54	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	54
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	0,00% 0	100,00% 156	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	156
Q2: Underentreprenör	0,00% 0	0,00% 0	100,00% 156	0,00% 0	0,00% 0	156
Q2: Konsult	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	100,00% 13	0,00% 0	13
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	100,00% 7	7
Totalt antal svarade	54	156	156	13	7	386
				Roll	Totalt	
Q2: Byggherre				9	9	
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör				13	13	
Q2: Underentreprenör				12	12	
Q2: Konsult				2	2	
Q2: Annan, ange nedan				6	6	

Q3 Hur vanligt är det med avsteg från AB 04 i kontraktshandlingar? Med avsteg menas ändringar i och tillägg till AB 04.

Svarade: 363 Hoppade över: 23

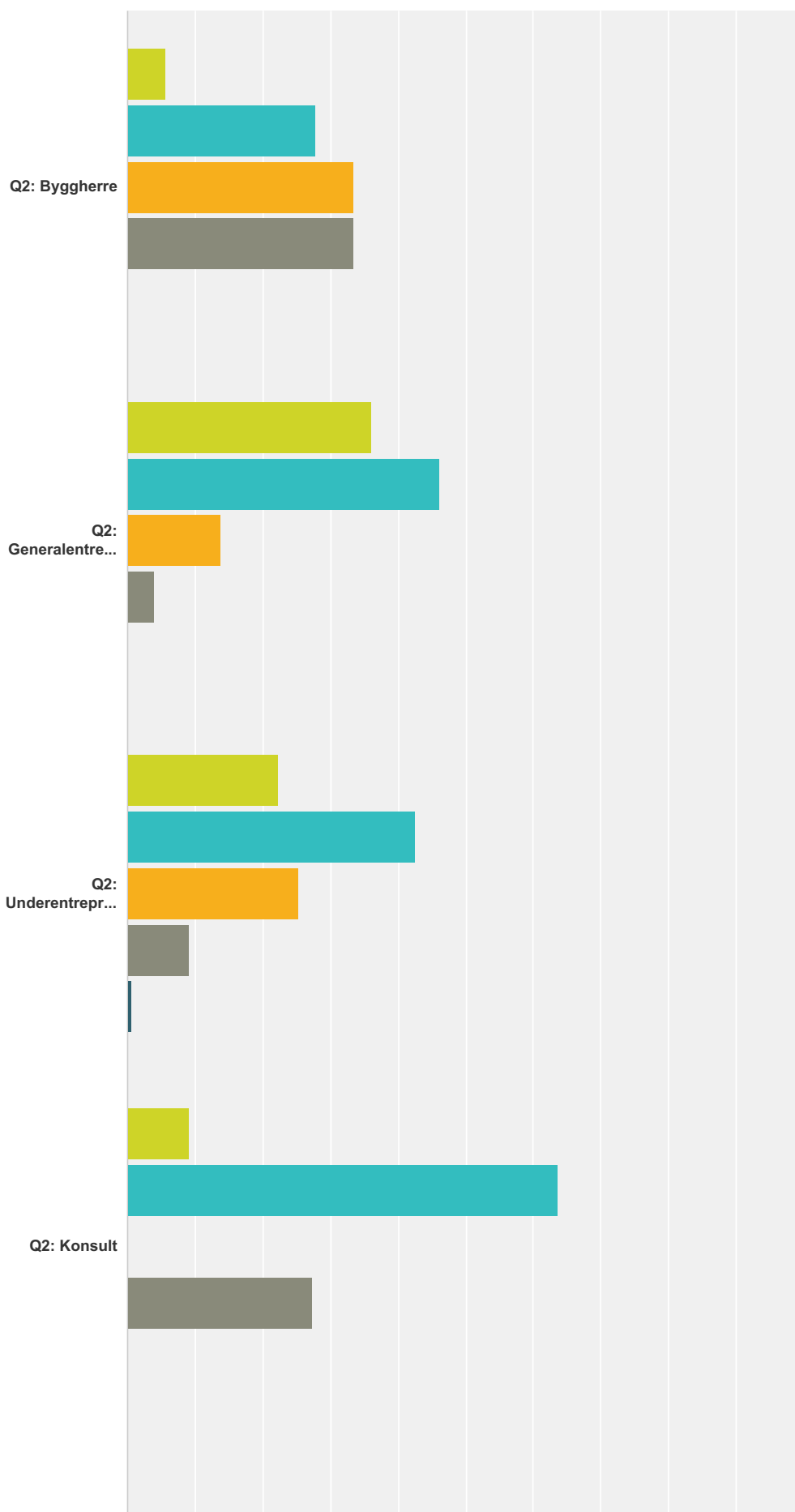
Enkät om AB 04

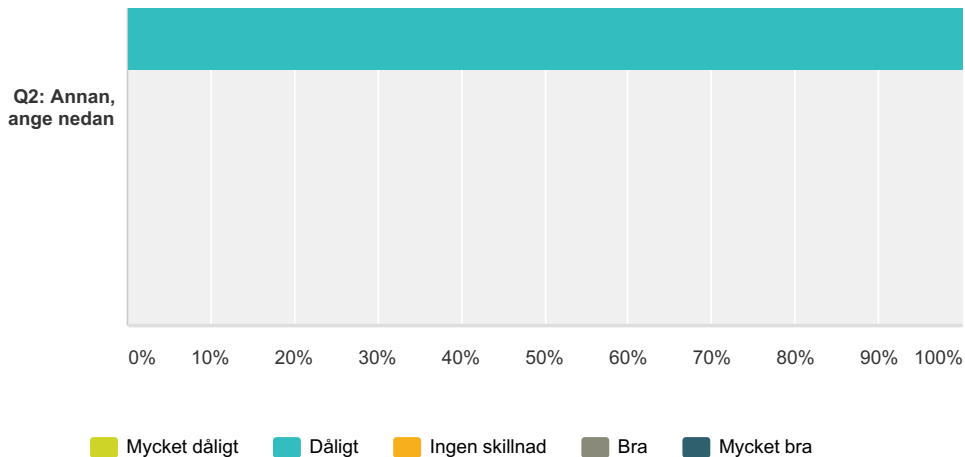
	Aldrig	Sällan	Ibland	Ofta	Alltid	Totalt
Q2: Byggherre	1,85% 1	11,11% 6	27,78% 15	29,63% 16	29,63% 16	54
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	0,00% 0	4,58% 7	17,65% 27	35,95% 55	41,83% 64	153
Q2: Underentreprenör	2,78% 4	11,11% 16	31,25% 45	35,42% 51	19,44% 28	144
Q2: Konsult	0,00% 0	9,09% 1	27,27% 3	54,55% 6	9,09% 1	11
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	100,00% 1	0,00% 0	0,00% 0	1
Totalt antal svarade	5	30	91	128	109	363

Q4 Vad tycker du om avsteg?

Svarade: 362 Hoppade över: 24

Enkät om AB 04

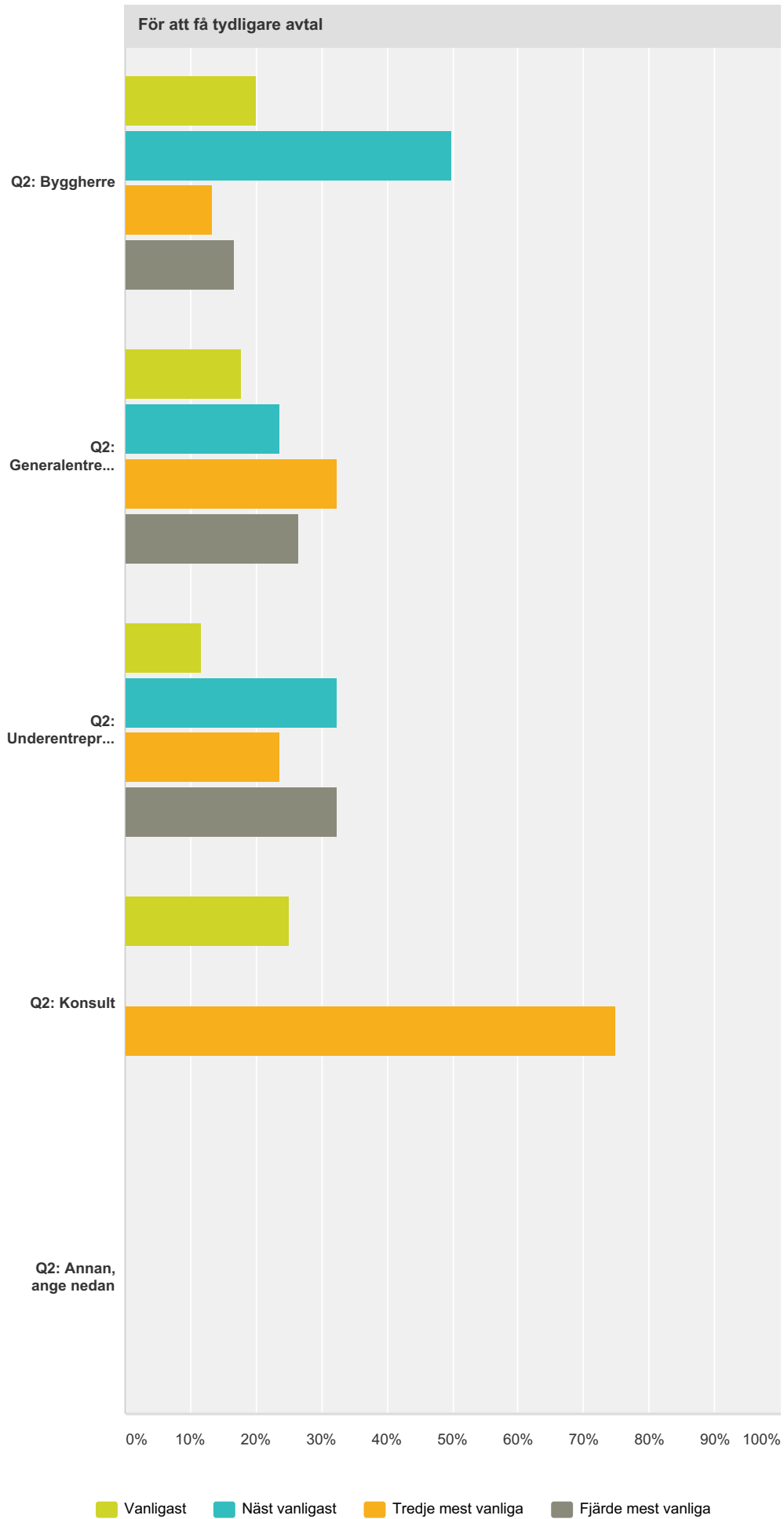

	Mycket dåligt	Dåligt	Ingen skillnad	Bra	Mycket bra	Totalt
Q2: Byggherre	5,56% 3	27,78% 15	33,33% 18	33,33% 18	0,00% 0	54
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	36,18% 55	46,05% 70	13,82% 21	3,95% 6	0,00% 0	152
Q2: Underentreprenör	22,38% 32	42,66% 61	25,17% 36	9,09% 13	0,70% 1	143
Q2: Konsult	9,09% 1	63,64% 7	0,00% 0	27,27% 3	0,00% 0	11
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	100,00% 2	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	2
Totalt antal svarade	91	155	75	40	1	362

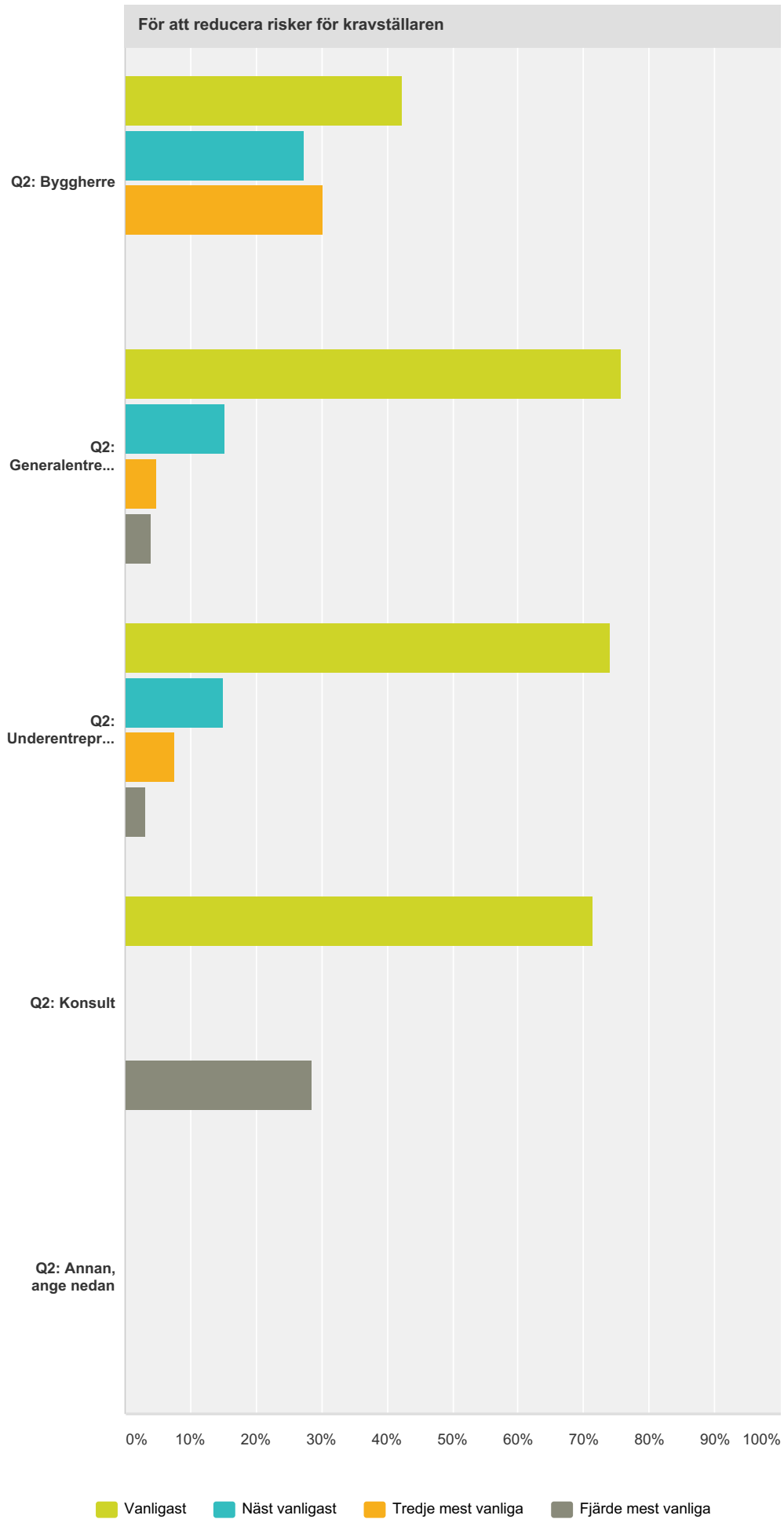
Q5 Varför gör du avsteg/tror du att man gör avsteg? Det är möjligt att göra maximalt 4 val. Endast ett alternativ (vanligast, näst vanligast o.s.v.) per val är möjligt.

Svarade: 353 Hoppade över: 33

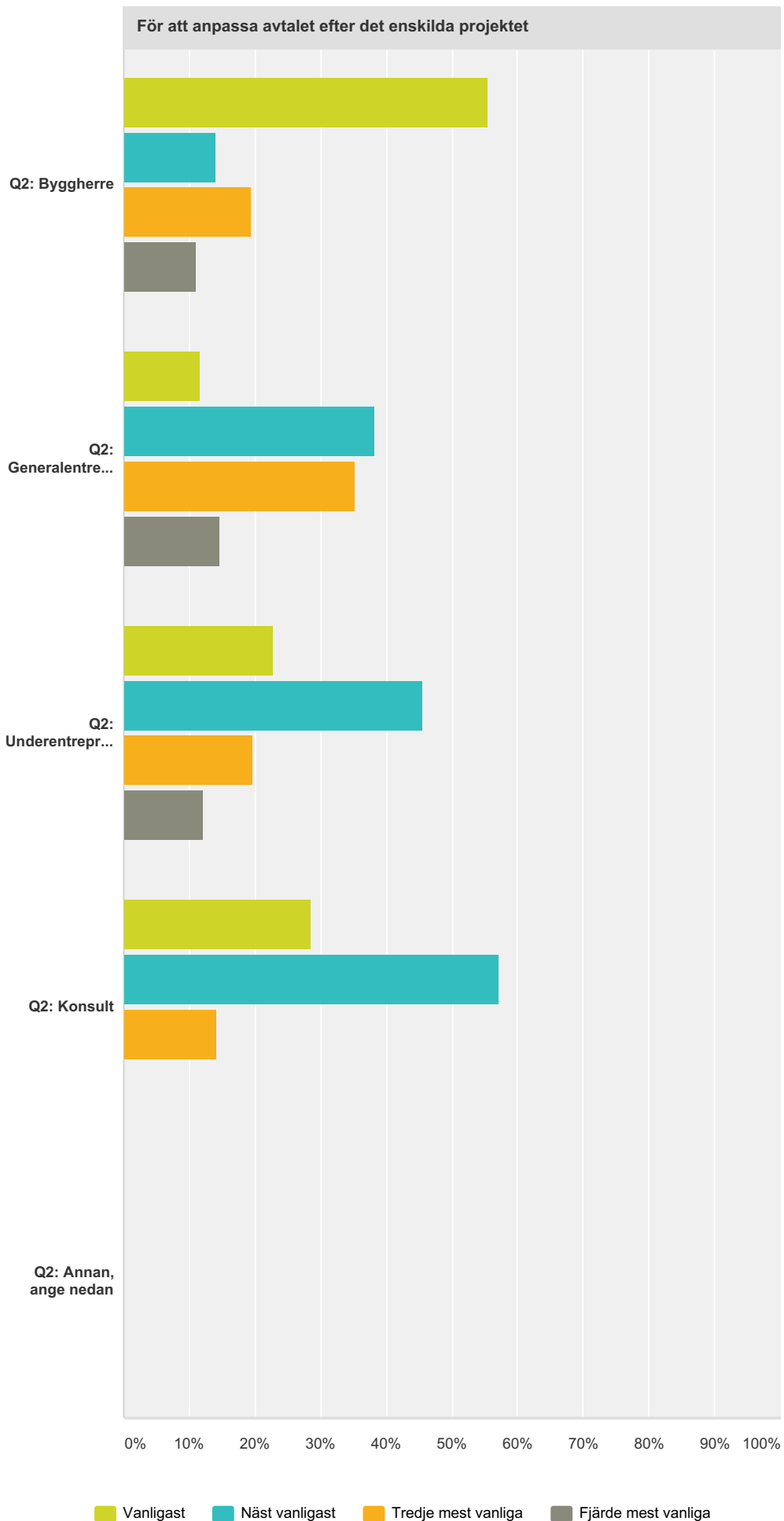
Enkät om AB 04

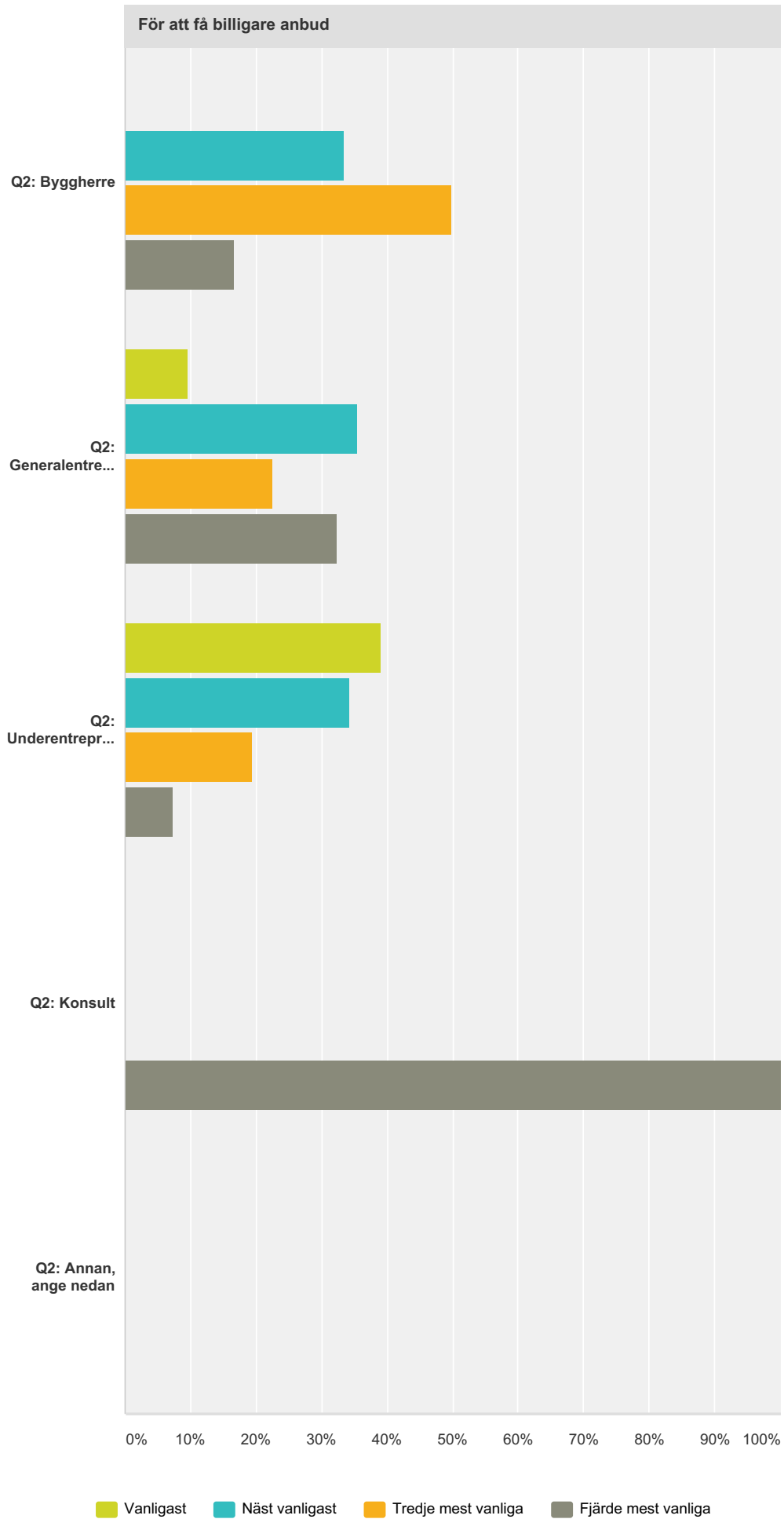
Enkät om AB 04

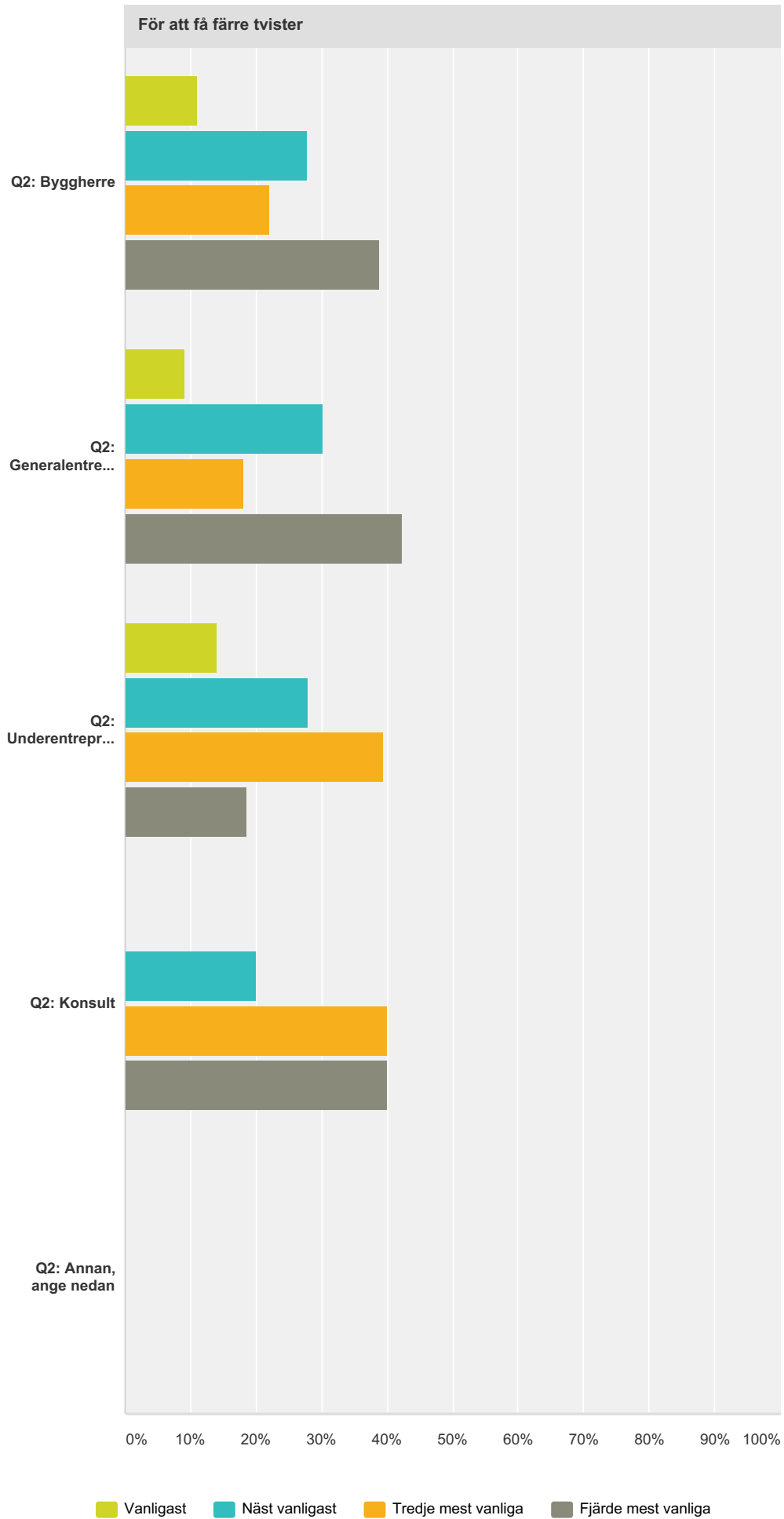
Enkät om AB 04

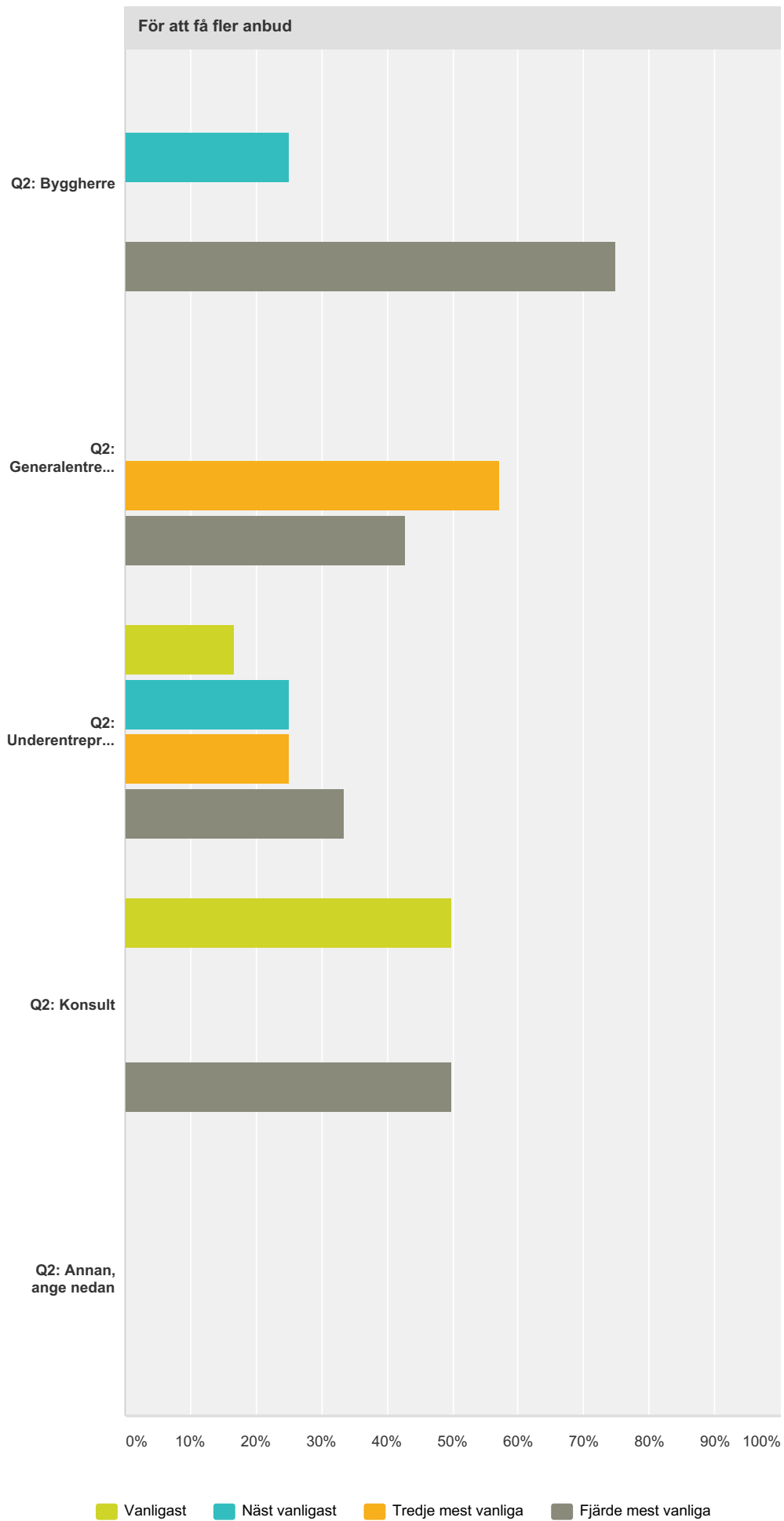
Enkät om AB 04

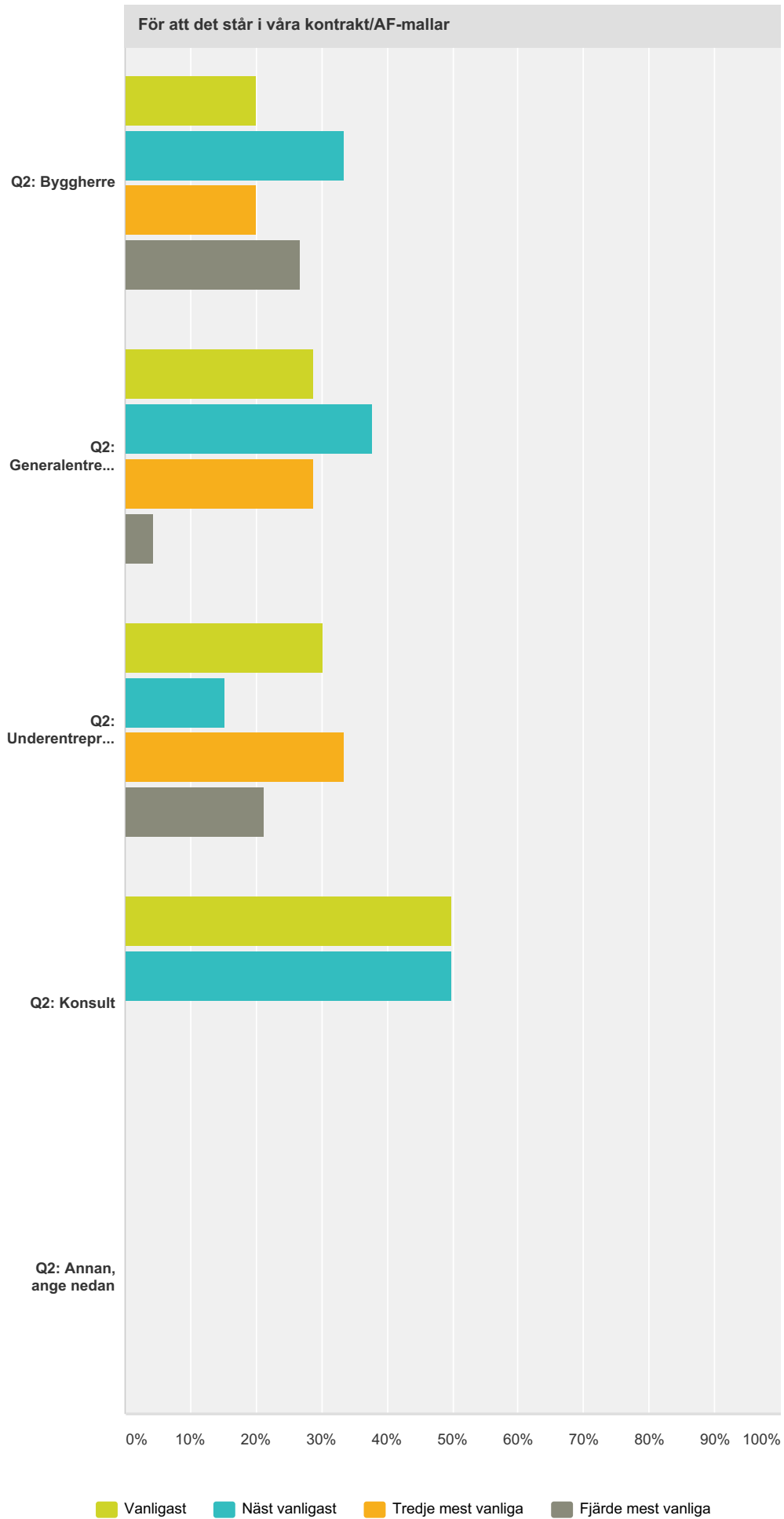
Enkät om AB 04

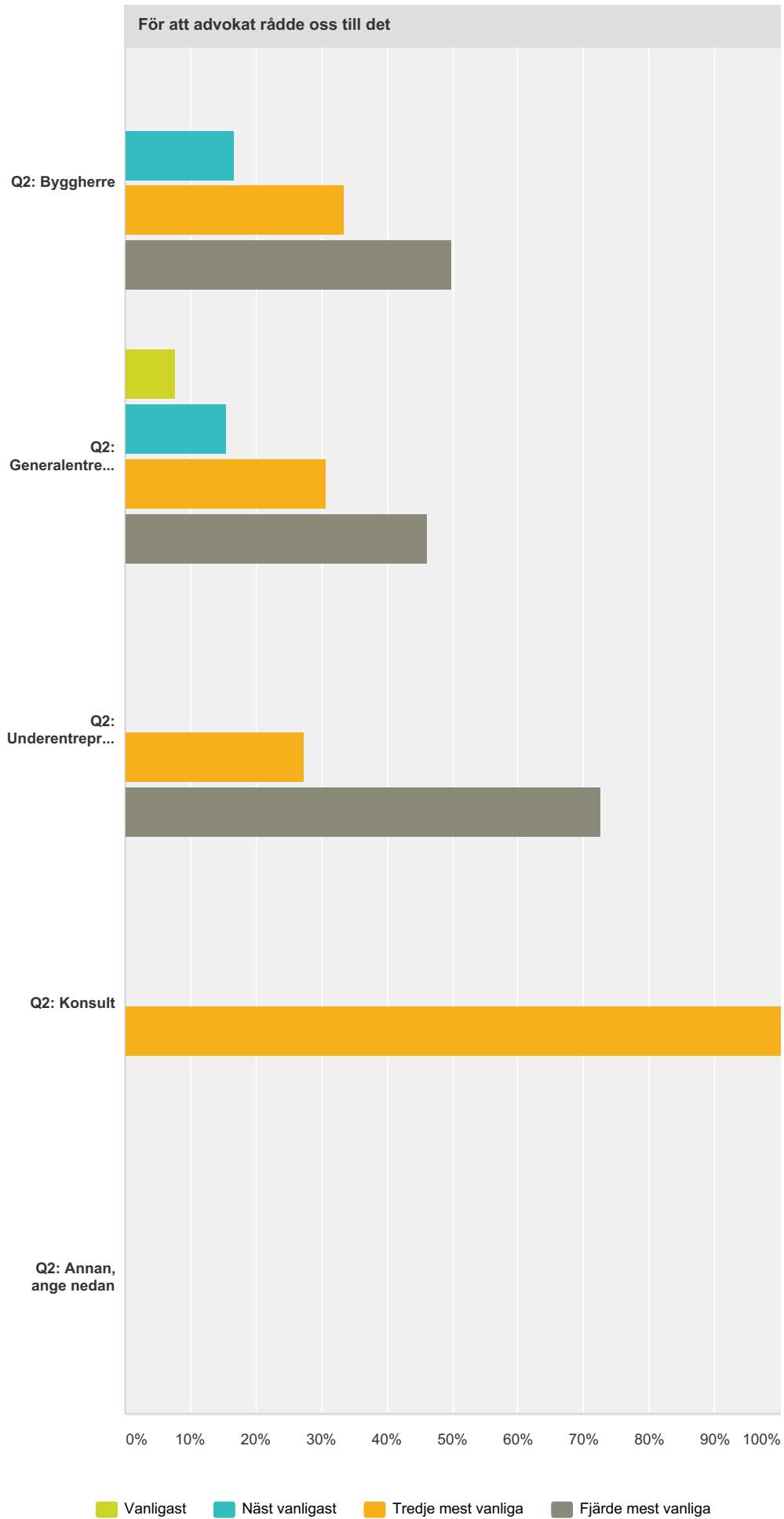
Enkät om AB 04

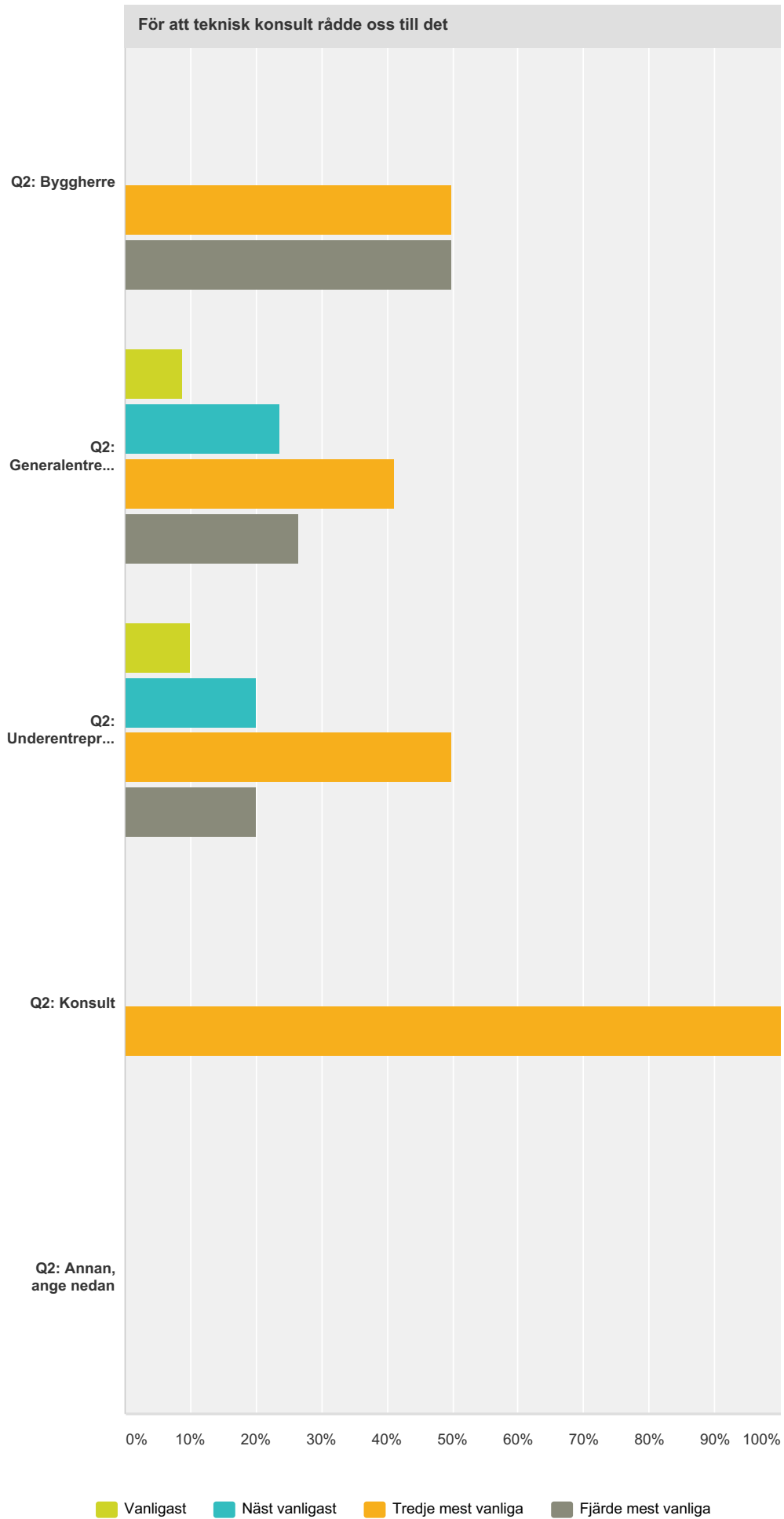
Enkät om AB 04

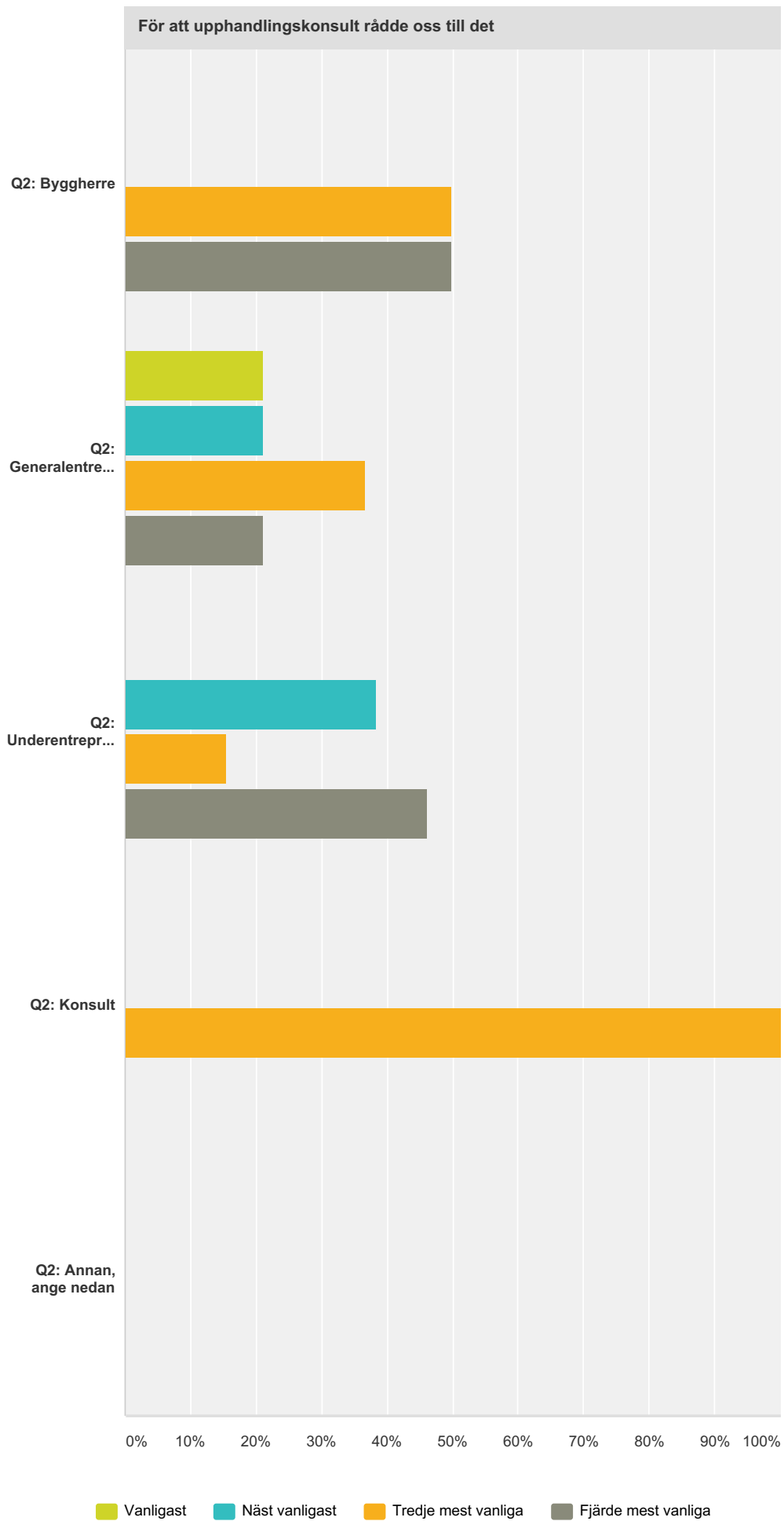
Enkät om AB 04

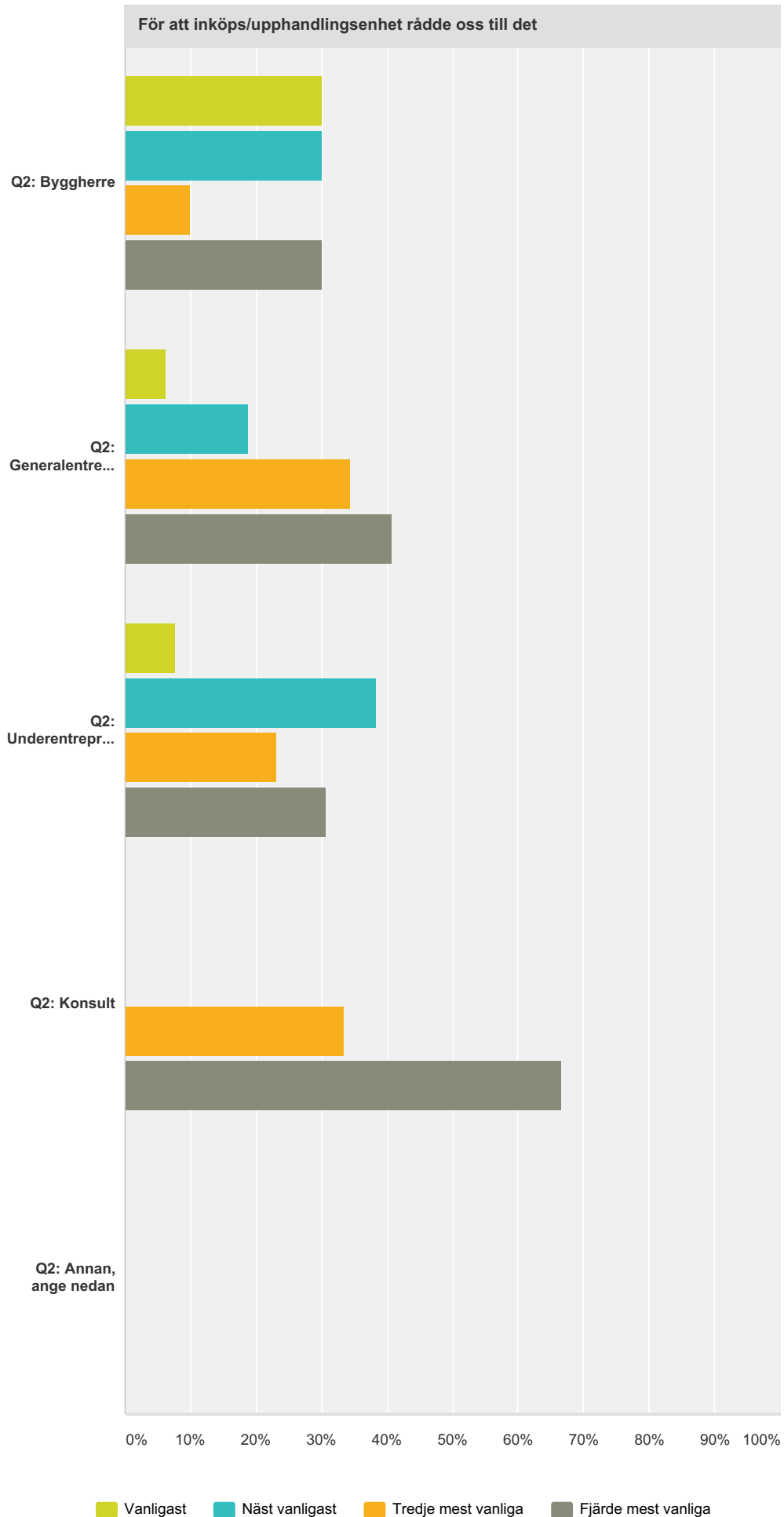
Enkät om AB 04

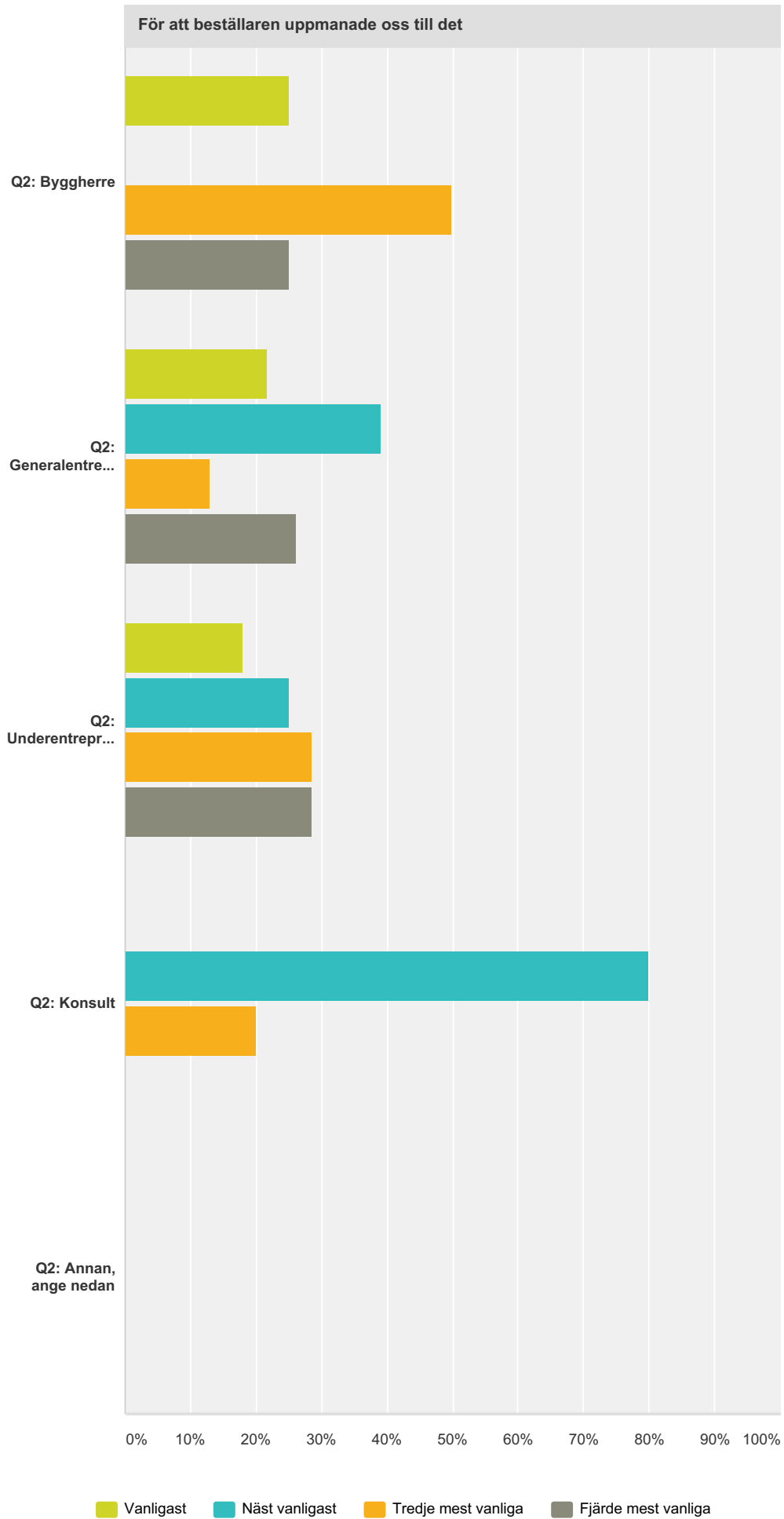
Enkät om AB 04

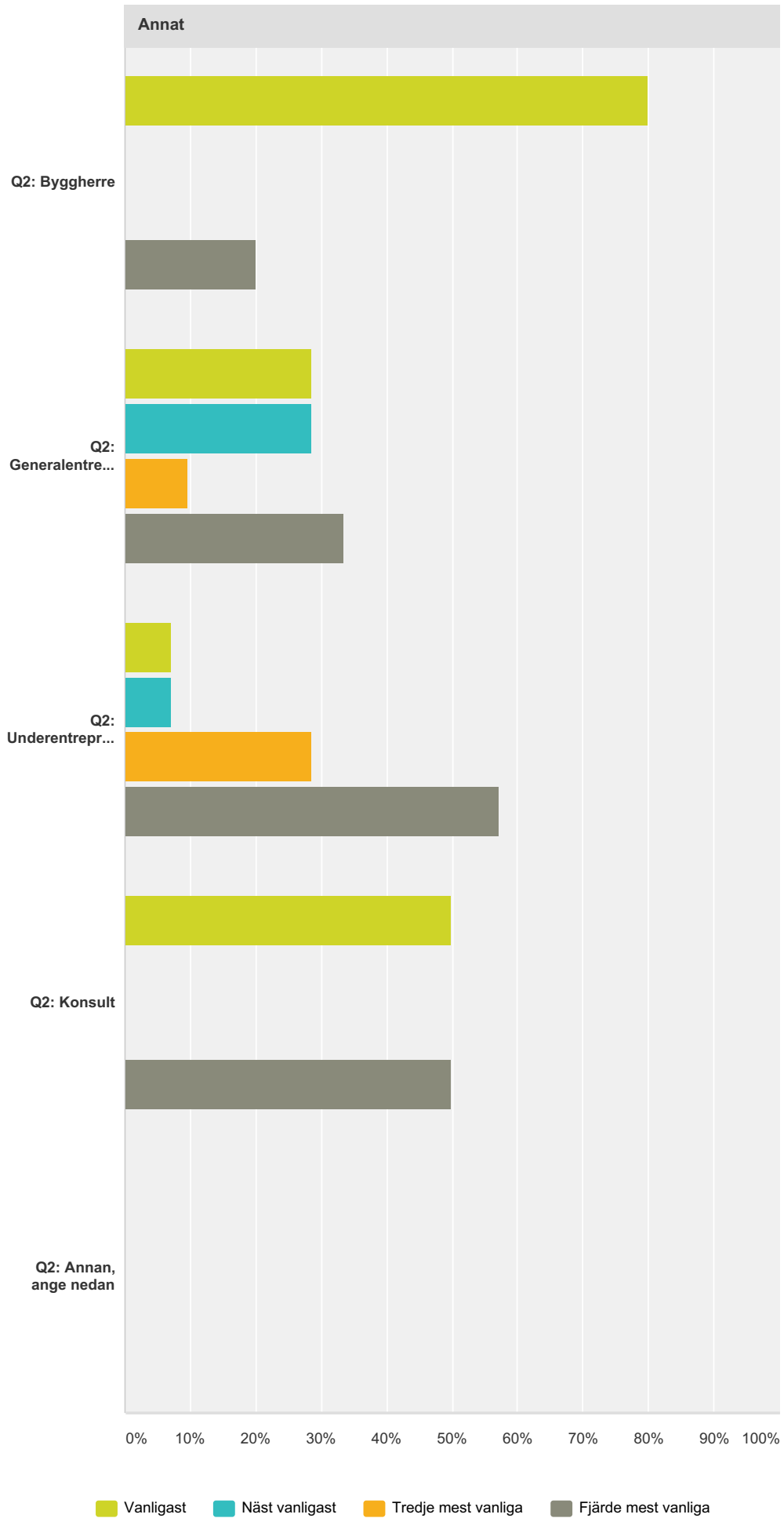
Enkät om AB 04

Enkät om AB 04

Enkät om AB 04

Enkät om AB 04

För att få tydligare avtal					
	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	20,00% 6	50,00% 15	13,33% 4	16,67% 5	30
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	17,65% 6	23,53% 8	32,35% 11	26,47% 9	34
Q2: Underentreprenör	11,76% 4	32,35% 11	23,53% 8	32,35% 11	34
Q2: Konsult	25,00% 1	0,00% 0	75,00% 3	0,00% 0	4
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0
För att reducera risker för kravställaren					
	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	42,42% 14	27,27% 9	30,30% 10	0,00% 0	33
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	75,81% 94	15,32% 19	4,84% 6	4,03% 5	124
Q2: Underentreprenör	74,19% 69	15,05% 14	7,53% 7	3,23% 3	93
Q2: Konsult	71,43% 5	0,00% 0	0,00% 0	28,57% 2	7
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0
För att anpassa avtalet efter det enskilda projektet					
	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	55,56% 20	13,89% 5	19,44% 7	11,11% 4	36
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	11,76% 8	38,24% 26	35,29% 24	14,71% 10	68
Q2: Underentreprenör	22,73% 15	45,45% 30	19,70% 13	12,12% 8	66
Q2: Konsult	28,57% 2	57,14% 4	14,29% 1	0,00% 0	7
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0
För att få billigare anbud					
	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	0,00% 0	33,33% 2	50,00% 3	16,67% 1	6
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	9,68% 3	35,48% 11	22,58% 7	32,26% 10	31
Q2: Underentreprenör	39,02% 16	34,15% 14	19,51% 8	7,32% 3	41
Q2: Konsult	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	100,00% 2	2
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0
För att få färre tvister					
	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	11,11% 2	27,78% 5	22,22% 4	38,89% 7	18

Enkät om AB 04

Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	9,09% 3	30,30% 10	18,18% 6	42,42% 14	33
Q2: Underentreprenör	13,95% 6	27,91% 12	39,53% 17	18,60% 8	43
Q2: Konsult	0,00% 0	20,00% 1	40,00% 2	40,00% 2	5
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

För att få fler anbud

	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	0,00% 0	25,00% 1	0,00% 0	75,00% 3	4
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	0,00% 0	0,00% 0	57,14% 4	42,86% 3	7
Q2: Underentreprenör	16,67% 2	25,00% 3	25,00% 3	33,33% 4	12
Q2: Konsult	50,00% 1	0,00% 0	0,00% 0	50,00% 1	2
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

För att det står i våra kontrakt/AF-mallar

	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	20,00% 3	33,33% 5	20,00% 3	26,67% 4	15
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	28,89% 13	37,78% 17	28,89% 13	4,44% 2	45
Q2: Underentreprenör	30,30% 10	15,15% 5	33,33% 11	21,21% 7	33
Q2: Konsult	50,00% 1	50,00% 1	0,00% 0	0,00% 0	2
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

För att advokat rådde oss till det

	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	0,00% 0	16,67% 1	33,33% 2	50,00% 3	6
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	7,69% 1	15,38% 2	30,77% 4	46,15% 6	13
Q2: Underentreprenör	0,00% 0	0,00% 0	27,27% 3	72,73% 8	11
Q2: Konsult	0,00% 0	0,00% 0	100,00% 1	0,00% 0	1
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

För att teknisk konsult rådde oss till det

	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	0,00% 0	0,00% 0	50,00% 1	50,00% 1	2
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	8,82% 3	23,53% 8	41,18% 14	26,47% 9	34
Q2: Underentreprenör	10,00% 1	20,00% 2	50,00% 5	20,00% 2	10

Enkät om AB 04

Q2: Konsult	0,00% 0	0,00% 0	100,00% 1	0,00% 0	1
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

För att upphandlingskonsult rådde oss till det

	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	0,00% 0	0,00% 0	50,00% 1	50,00% 1	2
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	21,05% 8	21,05% 8	36,84% 14	21,05% 8	38
Q2: Underentreprenör	0,00% 0	38,46% 5	15,38% 2	46,15% 6	13
Q2: Konsult	0,00% 0	0,00% 0	100,00% 1	0,00% 0	1
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

För att inköps/upphandlingsenhet rådde oss till det

	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	30,00% 3	30,00% 3	10,00% 1	30,00% 3	10
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	6,25% 2	18,75% 6	34,38% 11	40,63% 13	32
Q2: Underentreprenör	7,69% 2	38,46% 10	23,08% 6	30,77% 8	26
Q2: Konsult	0,00% 0	0,00% 0	33,33% 1	66,67% 2	3
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

För att beställaren uppmanade oss till det

	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	25,00% 1	0,00% 0	50,00% 2	25,00% 1	4
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	21,74% 5	39,13% 9	13,04% 3	26,09% 6	23
Q2: Underentreprenör	17,86% 5	25,00% 7	28,57% 8	28,57% 8	28
Q2: Konsult	0,00% 0	80,00% 4	20,00% 1	0,00% 0	5
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

Annat

	Vanligast	Näst vanligast	Tredje mest vanliga	Fjärde mest vanliga	Totalt
Q2: Byggherre	80,00% 4	0,00% 0	0,00% 0	20,00% 1	5
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	28,57% 6	28,57% 6	9,52% 2	33,33% 7	21
Q2: Underentreprenör	7,14% 1	7,14% 1	28,57% 4	57,14% 8	14
Q2: Konsult	50,00% 1	0,00% 0	0,00% 0	50,00% 1	2
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

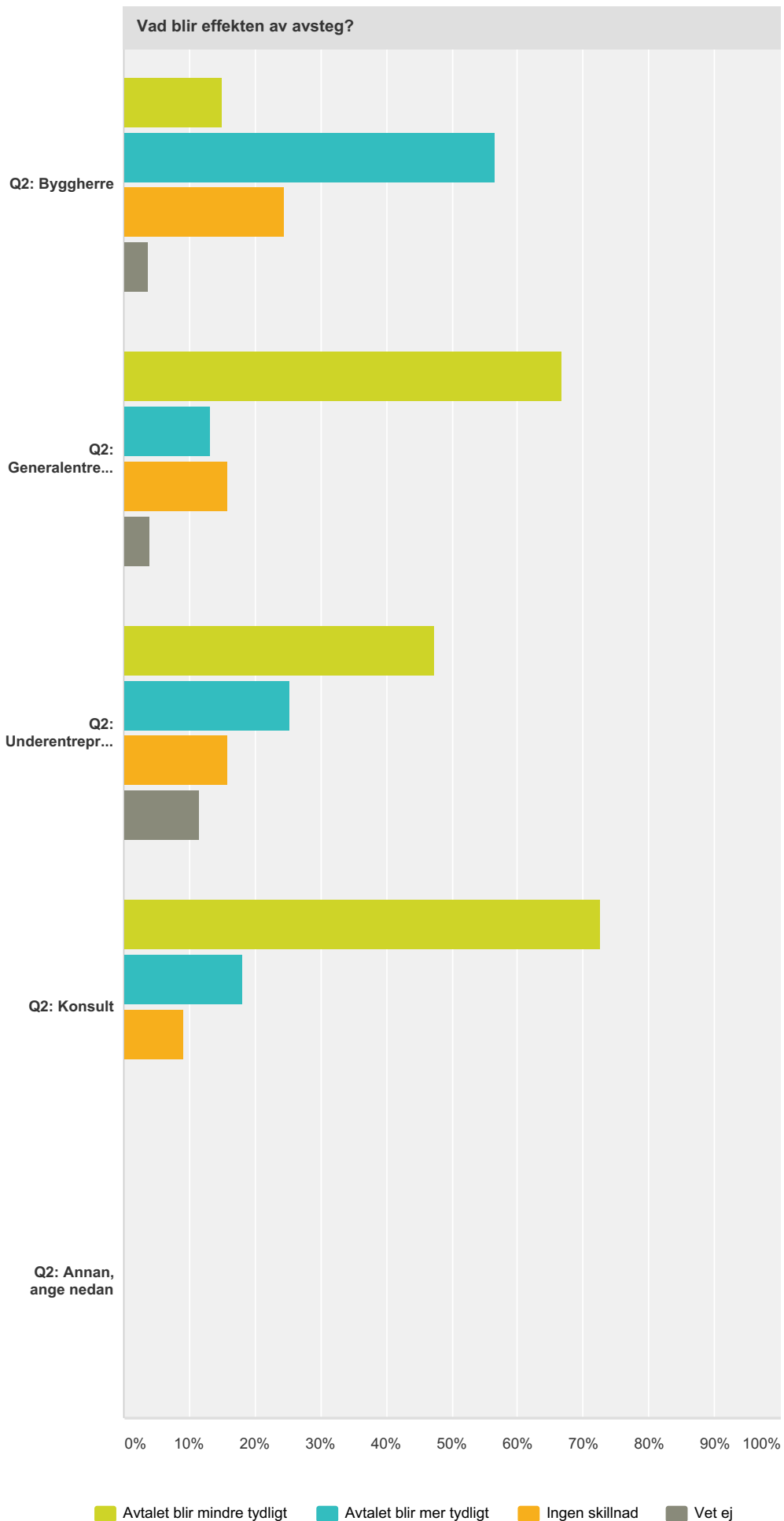
Enkät om AB 04

	Q2: Byggherre	Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	Q2: Underentreprenör	Q2: Konsult	Q2: Annan, ange nedan	Totalt
Kommentar	9	22	9	0	0	40

**Q6 Fråga 6 - 11 behandlar effekter av avsteg
som vi vill att du ska ta ställning till och
eventuellt kommentera.6. - Effekter på
avtalets tydlighet**

Svarade: 354 Hoppade över: 32

Enkät om AB 04

Enkät om AB 04

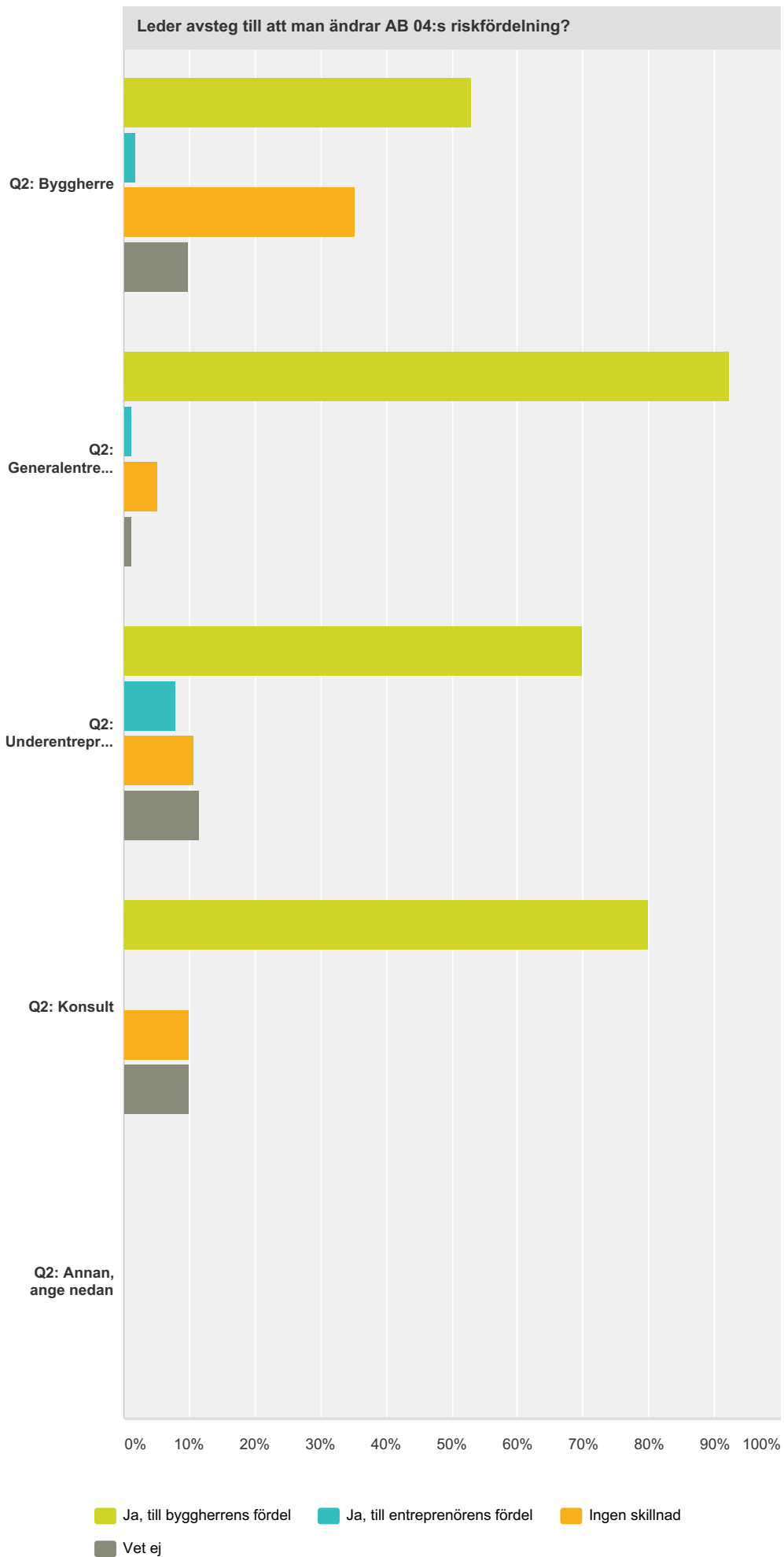
Vad blir effekten av avsteg?					
	Avtalet blir mindre tydligt	Avtalet blir mer tydligt	Ingen skillnad	Vet ej	Totalt
Q2: Byggherre	15,09% 8	56,60% 30	24,53% 13	3,77% 2	53
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	66,89% 101	13,25% 20	15,89% 24	3,97% 6	151
Q2: Underentreprenör	47,48% 66	25,18% 35	15,83% 22	11,51% 16	139
Q2: Konsult	72,73% 8	18,18% 2	9,09% 1	0,00% 0	11
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

	Q2: Byggherre	Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	Q2: Underentreprenör	Q2: Konsult	Q2: Annan, ange nedan	Totalt
Kommentar	13	22	11	0	0	46

Q7 - Effekter på riskfördelning

Svarade: 355 Hoppade över: 31

Enkät om AB 04

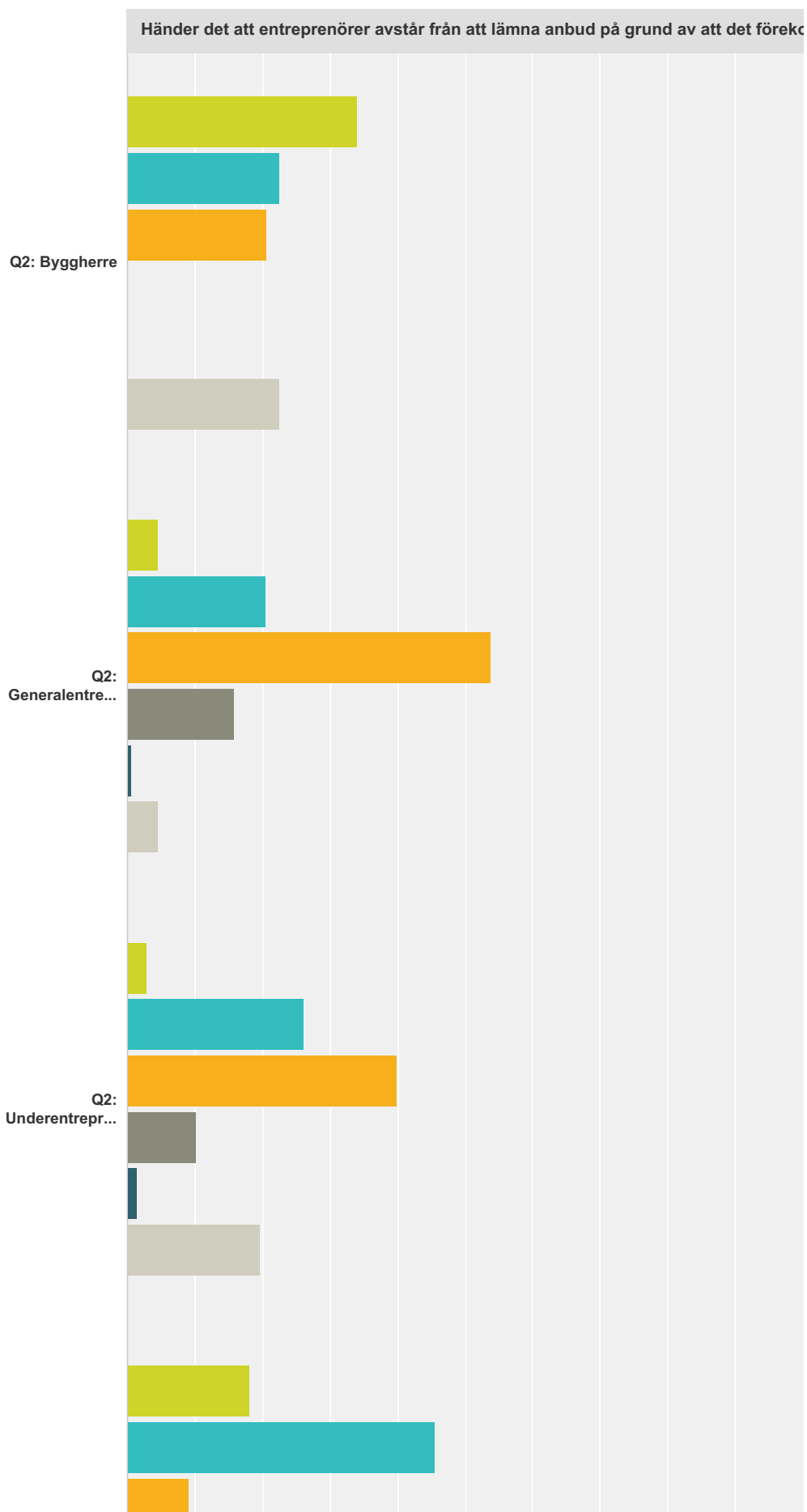
Enkät om AB 04

Leder avsteg till att man ändrar AB 04:s riskfördelning?					
	Ja, till byggherrens fördel	Ja, till entreprenörens fördel	Ingen skillnad	Vet ej	Totalt
Q2: Byggherre	52,94% 27	1,96% 1	35,29% 18	9,80% 5	51
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	92,21% 142	1,30% 2	5,19% 8	1,30% 2	154
Q2: Underentreprenör	70,00% 98	7,86% 11	10,71% 15	11,43% 16	140
Q2: Konsult	80,00% 8	0,00% 0	10,00% 1	10,00% 1	10
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

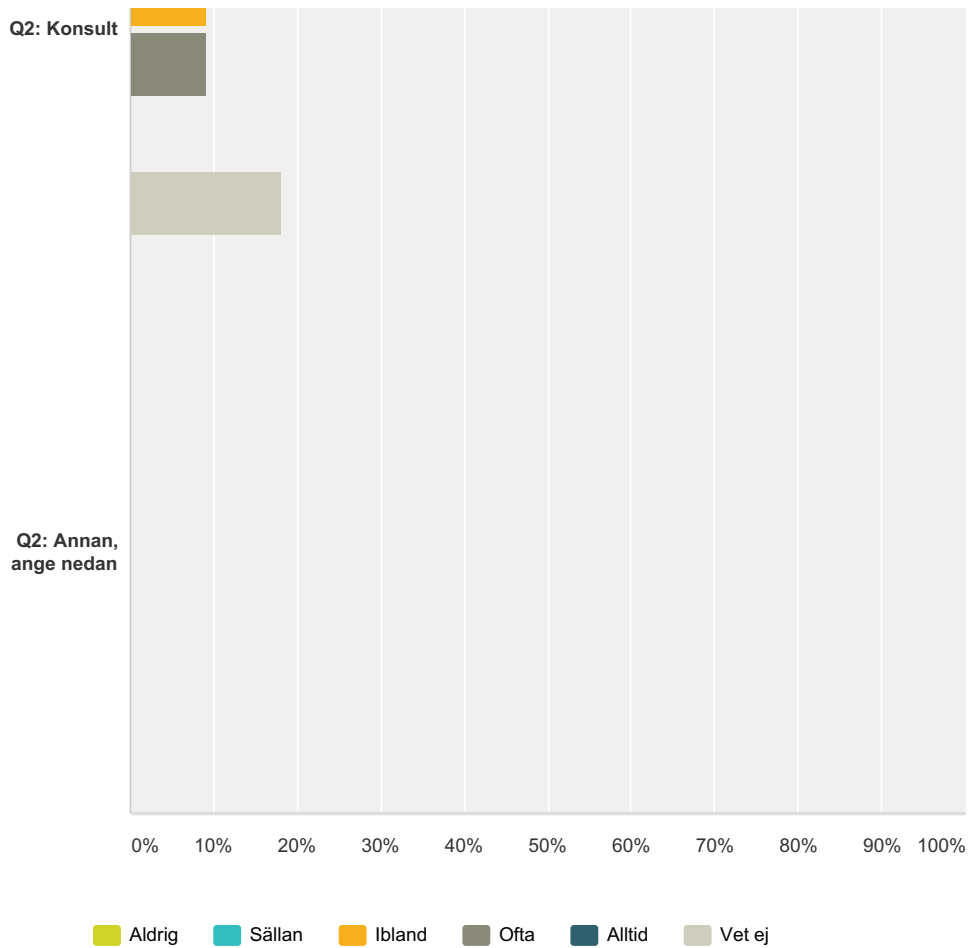
	Q2: Byggherre	Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	Q2: Underentreprenör	Q2: Konsult	Q2: Annan, ange nedan	Totalt
Kommentar	14	10	7	0	0	31

Q8 - Effekter rörande konkurrens

Svarade: 354 Hoppade över: 32

Enkät om AB 04

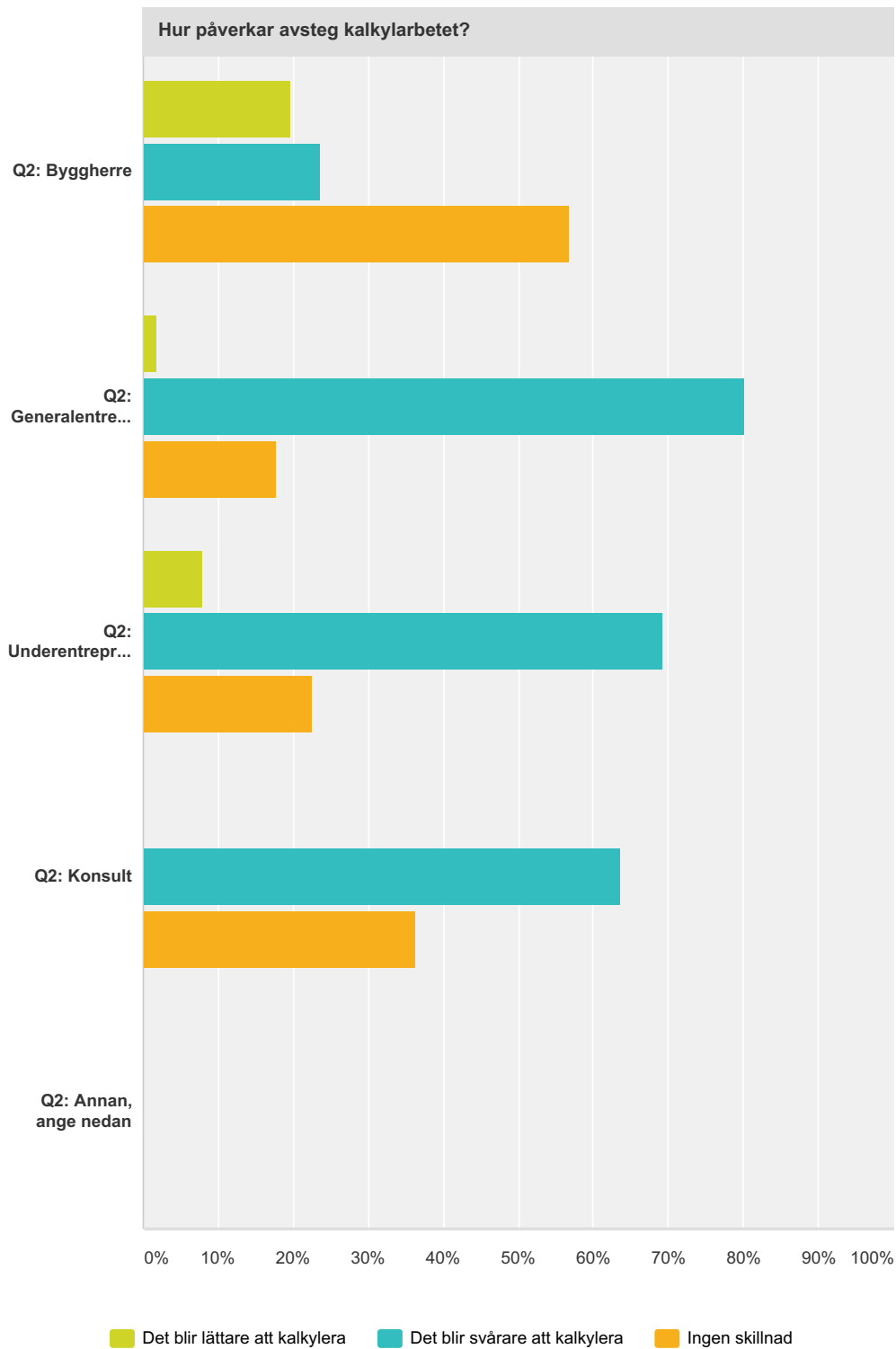

Händer det att entreprenörer avstår från att lämna anbud på grund av att det förekommer avsteg i förfrågningsunderlaget?							
	Aldrig	Sällan	Ibland	Ofta	Alltid	Vet ej	Totalt
Q2: Byggherre	33,96% 18	22,64% 12	20,75% 11	0,00% 0	0,00% 0	22,64% 12	53
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	4,61% 7	20,39% 31	53,95% 82	15,79% 24	0,66% 1	4,61% 7	152
Q2: Underentreprenör	2,90% 4	26,09% 36	39,86% 55	10,14% 14	1,45% 2	19,57% 27	138
Q2: Konsult	18,18% 2	45,45% 5	9,09% 1	9,09% 1	0,00% 0	18,18% 2	11
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

	Q2: Byggherre	Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	Q2: Underentreprenör	Q2: Konsult	Q2: Annan, ange nedan	Totalt
Kommentar	14	11	2	0	0	27

Q9 - Effekter rörande kalkylarbete

Svarade: 351 Hoppade över: 35

Hur påverkar avsteg kalkylarbetet?				
	Det blir lättare att kalkylera	Det blir svårare att kalkylera	Ingen skillnad	Totalt
Q2: Byggherre	19,61% 10	23,53% 12	56,86% 29	51
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	1,97% 3	80,26% 122	17,76% 27	152

Enkät om AB 04

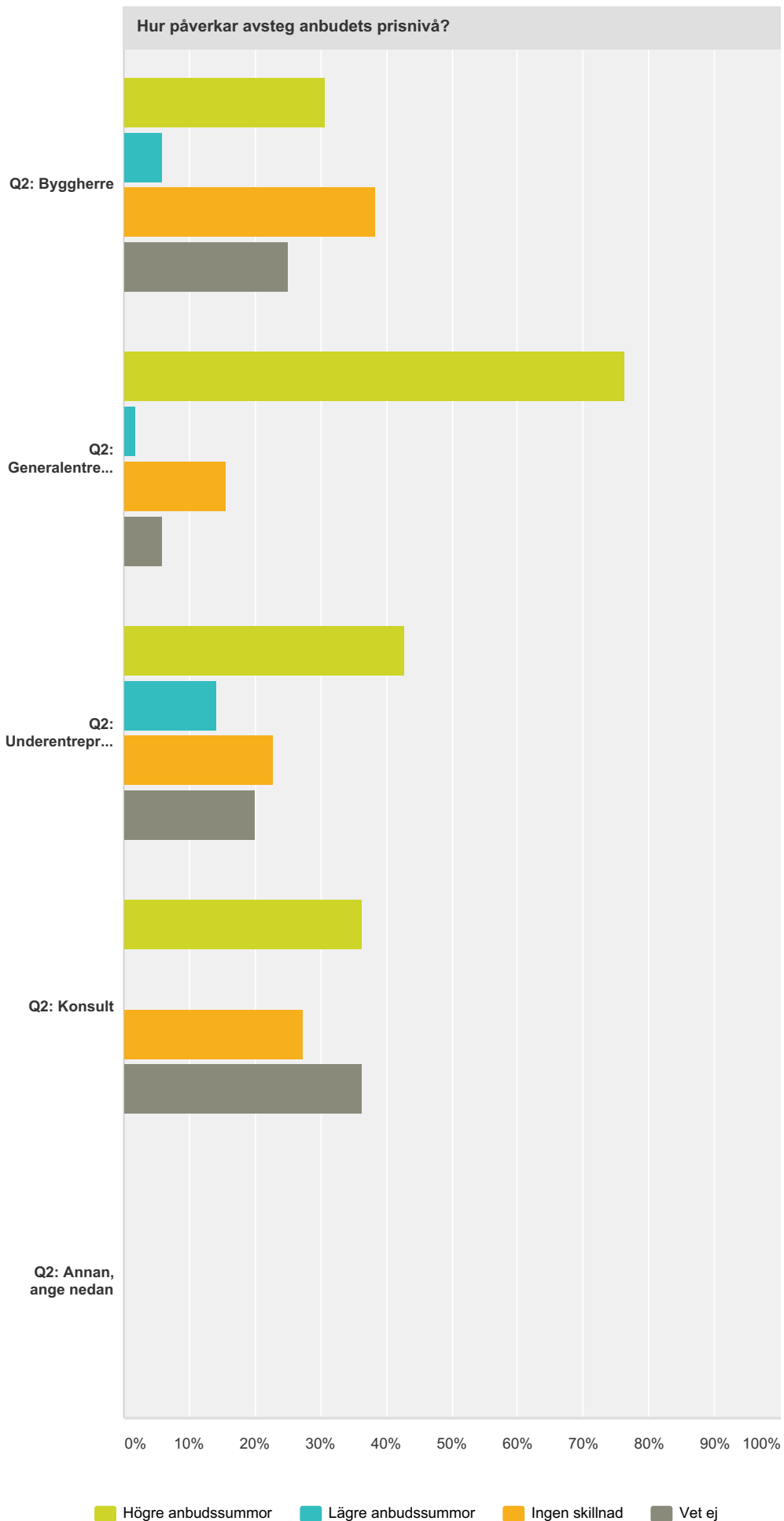
Q2: Underentreprenör	8,03% 11	69,34% 95	22,63% 31	137
Q2: Konsult	0,00% 0	63,64% 7	36,36% 4	11
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

	Q2: Byggherre	Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	Q2: Underentreprenör	Q2: Konsult	Q2: Annan, ange nedan	Totalt
Kommentar	9	11	3	0	0	23

Q10 - Effekter rörande pris

Svarade: 356 Hoppade över: 30

Enkät om AB 04

Enkät om AB 04

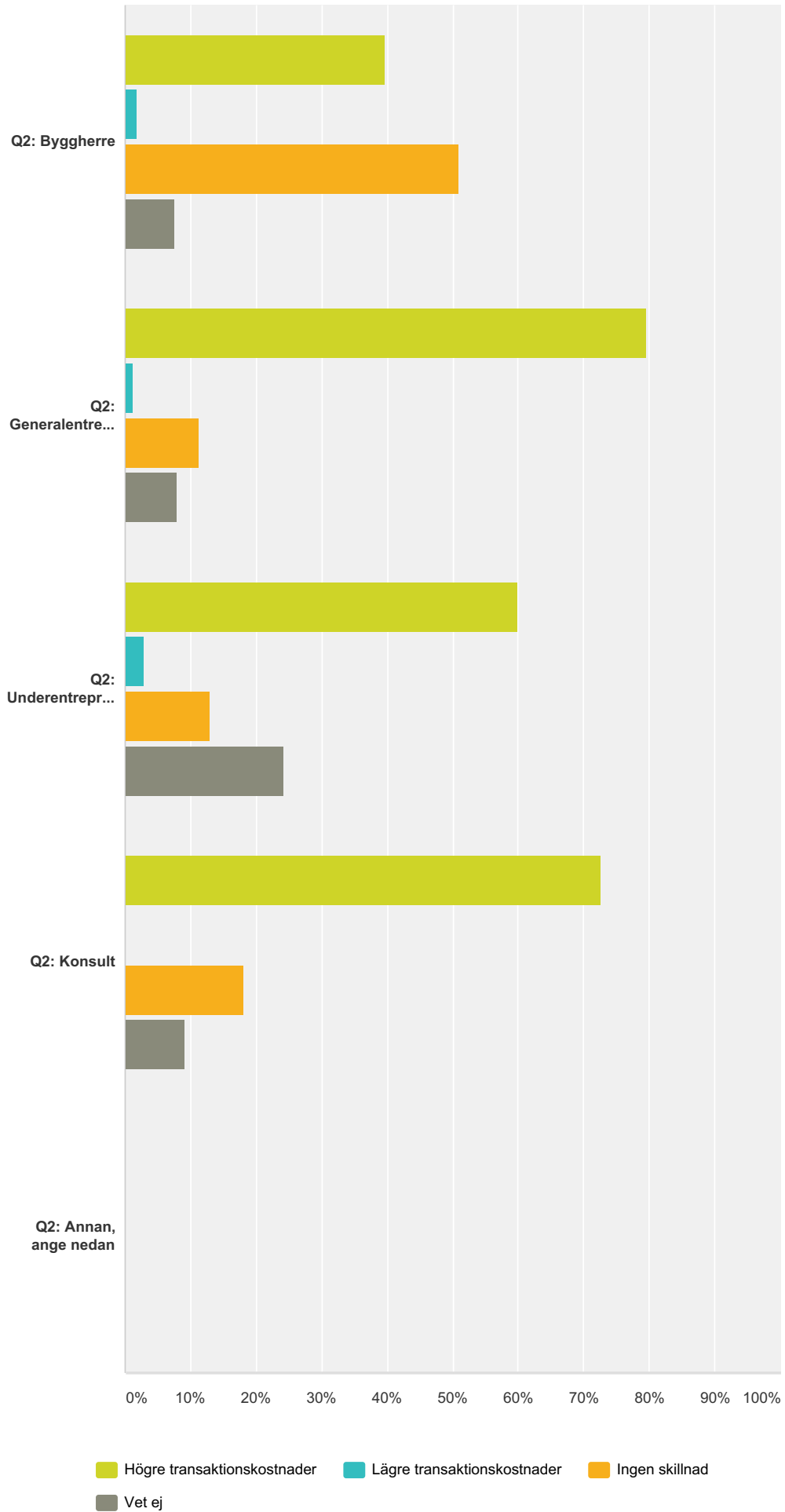
Hur påverkar avsteg anbudets prisnivå?					
	Högre anbudssummor	Lägre anbudssummor	Ingen skillnad	Vet ej	Totalt
Q2: Byggherre	30,77% 16	5,77% 3	38,46% 20	25,00% 13	52
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	76,47% 117	1,96% 3	15,69% 24	5,88% 9	153
Q2: Underentreprenör	42,86% 60	14,29% 20	22,86% 32	20,00% 28	140
Q2: Konsult	36,36% 4	0,00% 0	27,27% 3	36,36% 4	11
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0

	Q2: Byggherre	Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	Q2: Underentreprenör	Q2: Konsult	Q2: Annan, ange nedan	Totalt
Kommentar	14	17	11	0	0	42

**Q11 Hur påverkar avsteg
transaktionskostnader för att ingå avtal?
Med transaktionskostnader menas interna
och externa kostnader för att granska,
förhandla och upprätta AF-delar och
kontrakt.**

Svarade: 356 Hoppade över: 30

Enkät om AB 04

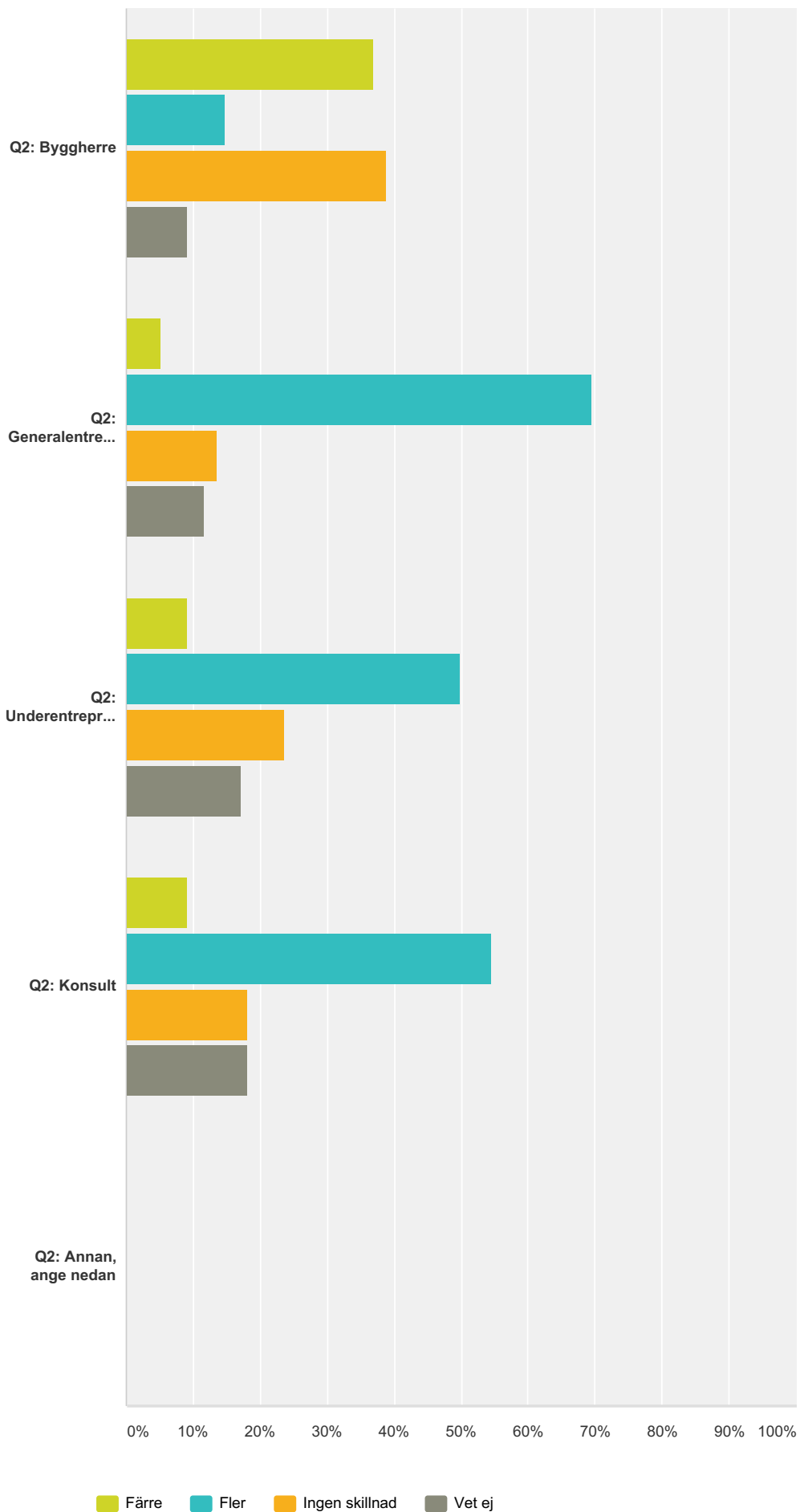
Enkät om AB 04

	Högre transaktionskostnader	Lägre transaktionskostnader	Ingen skillnad	Vet ej	Totalt
Q2: Byggherre	39,62% 21	1,89% 1	50,94% 27	7,55% 4	53
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	79,61% 121	1,32% 2	11,18% 17	7,89% 12	152
Q2: Underentreprenör	60,00% 84	2,86% 4	12,86% 18	24,29% 34	140
Q2: Konsult	72,73% 8	0,00% 0	18,18% 2	9,09% 1	11
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0
Totalt antal svarade	234	7	64	51	356
	Kommentar			Totalt	
Q2: Byggherre				12	12
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör				6	6
Q2: Underentreprenör				1	1
Q2: Konsult				0	0
Q2: Annan, ange nedan				0	0

**Q12 Leder avsteg till fler eller färre
oenigheter och tvister mellan entreprenörer
och beställare?**

Svarade: 359 Hoppade över: 27

Enkät om AB 04

Färre	Fler	Ingen skillnad	Vet ej	Totalt
-------	------	----------------	--------	--------

Enkät om AB 04

Q2: Byggherre	37,04% 20	14,81% 8	38,89% 21	9,26% 5	54
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	5,19% 8	69,48% 107	13,64% 21	11,69% 18	154
Q2: Underentreprenör	9,29% 13	50,00% 70	23,57% 33	17,14% 24	140
Q2: Konsult	9,09% 1	54,55% 6	18,18% 2	18,18% 2	11
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0,00% 0	0
Totalt antal svarade	42	191	77	49	359
	Kommentar			Totalt	
Q2: Byggherre				11	11
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör				6	6
Q2: Underentreprenör				3	3
Q2: Konsult				0	0
Q2: Annan, ange nedan				0	0

Q13 Vilka avsteg är vanligast?

Svarade: 168 Hoppade över: 218

	Vilka avsteg är vanligast?	Totalt
Q2: Byggherre	100,00% 37	37
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	100,00% 79	79
Q2: Underentreprenör	100,00% 47	47
Q2: Konsult	100,00% 5	5
Q2: Annan, ange nedan	0,00% 0	0
Totalt antal svarade	168	168

Q14 Har du exempel på avsteg som du tycker är motiverade? I så fall vilka och varför?

Svarade: 89 Hoppade över: 297

	Har du exempel på avsteg som du tycker är motiverade? I så fall vilka och varför?	Totalt
Q2: Byggherre	100,00% 23	23
Q2: Generalentreprenör/Huvudentreprenör	100,00% 41	41
Q2: Underentreprenör	100,00% 22	22
Q2: Konsult	100,00% 2	2
Q2: Annan, ange nedan	100,00% 1	1
Totalt antal svarade	89	89